

IRODALMI MÚZEUM

A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM HÍRLEVELE

*Interjú a főigazgatóval
és a főigazgató-helyettessel*

Tárak és kincsek

*Visszatérés a múlt labirintusába –
Beszélgetés Gulyás Klárával*

50 éves a Petőfi Irodalmi Múzeum

2004/3.
jubileumi szám

A 2004. jubileumi szám tartalmából:

TÖRTÉNET

Arisztokrata városi kastélytól az irodalom fellegváráig
A Károlyi-palota „életörténete” 3-5. oldal
Irodalom és kultúrpolitika
Fejezetek a Petőfi Irodalmi Múzeum múltjából 6-7. oldal

INTERJÚ

A múzeumnak a múlttól, de a mához kell szólnia
Beszélgetés Ratzky Rita főigazgatóval 8-9. oldal
Az irodalmi múzeum lehetőségei a XXI. században
Interjú E. Csorba Csilla főigazgató-helyettessel 10-13. oldal

JUBILEUM

Nagyszabású konferencia és szakmai kirándulások
Az 50 éves PIM május végi ünnepségsorozata 14-15. oldal
Ahogy a fényképező lencséje látta
Válogatás ötven év rendezvényrepertoárjából 16-17. oldal

GYŰJTEMÉNY

Táruk és kincsek
A Petőfi Irodalmi Múzeum gyűjteményeinek bemutatása
 18-19. oldal

MÚLTIDÉZŐ

Visszatérés a múlt labirintusába
Beszélgetés Gulyás Klárával, a Könyvtár egykori munkatársával 20-23. oldal

INFORMÁCIÓ

24. oldal

IRODALMI MÚZEUM

A Petőfi Irodalmi Múzeum hírlevele
ISSN 1588-2942
IV. évf. 3. szám; 2004/3.

Kiadja a Petőfi Irodalmi Múzeum

Megjelenik negyedévente
 Weboldal: www.pim.hu; www.pimmedia.hu
 Cím: 1053 Bp., Károlyi Mihály u. 16.
 Tel.: 317-3611/246
 Fax: 317-1722

Felelős kiadó: **Ratzky Rita**
 Főszerkesztő: **Sulyok Bernadett**
 Főszerkesztő-helyettes: **Unger Zsolt**
 Olvasószerkesztő: **Thuróczy Gergely**
 Látványterv: **Gaal Réka**
 Tördelés, nyomdai kivitelezés: **B.EST. NYOMDA**
 Fotó: **Dobóczy Zsolt**
Gál Csaba

PETŐFI IRODALMI MÚZEUM

1053 Budapest, Károlyi Mihály utca 16.
 Tel.: 317-3611, 317-3450, Fax: 317-1722
 E-mail: muzeuminf@pim.hu
 Weboldal: www.pim.hu; www.pimmedia.hu
Látogatási idő: 10-től 18 óráig, hétfő szünnap
A Tamási Áron Emlékszoba
 hétköznapokon 10-18 óráig látogatható.
 Kutatószolgálat a tudományos kutatók és a média számára:
 Könyvtár: H-Cs: 10-16
 Kézirattár: H-Cs: 9-16
 Művészeti és Relikviatár: H-Cs: 10-16
 Hang- és Videótár: H-Cs: 10-16

BELÉPŐJEGYEK:

Állandó kiállításainkra a belépés ingyenes.

Felnőtt: 280-

Gyermek, nyugdíjas: 140-

Családi: 560-

(2 felnőtt és kiskorú gyermekek)

Filialéinkba is egy hétig érvényes kombinált jegy:

Felnőtt: 560-

Gyermek, nyugdíjas: 280-

Tárlatvezetés: 920-

A tárlatvezetésre dr. Kozma Évánál lehet bejelentkezni.

Telefon: 317-3611/245, E-mail: muzeumped@pim.hu

Fülhallgató tárlatvezetés

magyar, angol és német nyelven

Magyar nyelvű: 460-

Idegen nyelvű: 1150-

Múzeumpedagógiai foglalkozásainkra

várjuk általános iskolai osztályok jelentkezését

Helmich Katalin múzeumpedagógus

Telefon: 317-3611/243, E-mail: helmichk@pim.hu

FILIALÉINK

Kassák Múzeum

1033 Budapest, Fő tér 1. Tel.: 368-7021

Kassák Lajos irodalmi és képzőművészeti munkássága 1915-1967

Időszaki kiállítás:

Gadányi Jenő-emlékkiállítás / 2005. január 2-ig

Belépőjegyek:

Felnőtt: 150-

Gyermek, nyugdíjas: 100-

Családi: 300-

Nyitva 10-től 18 óráig, hétfőn zárva

Ady Emlékmúzeum

1053 Budapest, Veres Pálné utca 4-6. Tel.: 337-8563

Ady és Csinszka pesti lakása

Tárlatvezetés: 700-

Nyitvatartás: K – Cs – P: 10-től 18 óráig

Sze – Szo – V: 10-től 16 óráig

Jókai Emlékszoba

1121 Budapest, Költő utca 21. Tel.: 395-2605

Gyümölcsfák, rózsák, regények

Jókai Mór és a Sváb-hegy

Hétfőn és kedden zárva

Sze-V: 10-16 óráig

Arisztokrata városi kastélytól az irodalom fellegváráig A Károlyi-palota „élettörténete”

A magyar főváros klasszicista építészetének egyik jelentős emléke a Károlyi Mihály utcában (korábban Kecskeméti/Egyetem utca) álló Károlyi-palota, amely három év híján mintegy ötven éve a Petőfi Irodalmi Múzeumnak ad otthont. Károlyi György gróf egykori szalonjaiban számos nagyszerű reformkori gondolat és fontos politikai döntés született. A nagy pesti árvíz (1838) után a palotába költözött Bártfay László, Károlyi György titkára, akinek köszönhetően a XIX. század első felének egyik legjelentősebb irodalmi szalonja itt működött. Falai közt megfordult a korabeli Pest színe-java, gyakori vendég volt többek között Szemere Pál, Toldy Ferenc, Vörösmarty Mihály, Kölcsey Ferenc, Wesselényi Miklós, Batthyány Lajos.

Az épület története a török hódoltság alól való fel-szabadulásig vezethető vissza. A telek és a ráépített, a századok során állandóan alakított épület a Wilfersheimék, majd a Barkóczyak után 1768-ban került a Károlyi család tulajdonába. A majd' három holdnyi hatalmas telek lehetőséget nyújtott arra, hogy az architektúra sajátos egységbe ötvözze az impozáns vidéki kastély és az utcaképhez illeszkedő, elegáns városi palota jellemző jegyeit. A díszudvart U alakban körülölelő udvari szárnyak kerítéssel elválasztott tágas barokk franciakertre nyíltak ekkoriban.

A palotasor termeihez vezető díszlépcső

A ma ismert klasszicista épületet **Károlyi György-nek** köszönhetjük, aki bővítette, modernizálta, fölépcsőházzal, korszerű istállókkal, könyvtárteremmel látta el, és gazdagon dekorálta az ingatlant. A világlátott, széles látókörű főúr Széchenyi István és Wesselényi Miklós közeli barátja volt, támogatta reformpolitikájukat. Alapító tagja volt a Magyar Tudós Társaságnak (később Magyar Tudományos Akadémia), szatmári követként tevékenyen vett részt az Országgyűlés munkájában, 1848-ban Szatmár megye főispánja lett. A nagyszabású építészeti átalakításokra Anton Pius Riegel bécsi építészrt kérte fel, a kivitelezési munkálatokat Hofrichter József pesti építőmesterre bízta. Az építkezés folyamán nem voltak megelégedve Riegel munkájával, ezért a gróf 1833 végén új építészrt keresett. Választása a szintén a bécsi Akadémián végzett mesterre, Heinrich Kochra esett, aki egészen az 1850-es évekig a Károlyiak építészeként mű-

ködött közre Pest, Csurgó és Fót építkezéseinél. 1835-ben meghalt Hofrichter József, a kivitelezés irányítását Pollack Mihály, a klasszicista magyar építészet kiemelkedő mestere vette át. A palota híres volt fényes estélyeiről, ahol Liszt Ferenc is zongorázott. Az 1840-es évek elejétől kezdve egyre nagyobb szerepet kapott Ybl Miklós, aki eleinte Koch terveinek kivitelezőjeként dolgozott, majd fokozatosan átvette a bécsi mester helyét. Később üvegházat, kandallókat tervezett, valószínűleg az ő nevéhez köthető a házikápolna díszes kialakítása az 1880-as években.

Gróf Batthyány Lajos miniszterelnököt, a magyar függetlenség később kivégzett vértanúját e palotából vitték börtönébe 1849. január 8-án. A szabadságharcot követő véres megtorlaskor előbb Jellasics, majd egy éven át Haynau itt alakította ki hadiszállását, a grófi családnak csupán néhány szoba használatát engedélyezte. Károlyi Györgyöt a forradalom támogatásáért bebörtönözték, és csak súlyos váltságdíj ellenében engedték szabadon.

A XX. század elején **Károlyi Mihály** először le akarta bontatni, helyére négy bérházat kívánt építtetni, a házak közti útkeresztesződésben középen Batthyány Lajos emlékművével (egy dombormű valósult meg, amely Batthyány miniszterelnök elfogatására emlékeztet). Végül modern fürdőszobákkal, új konyhai felszereléssel korszerűsítette a palotát, az istállók egy részének helyére autogarázst építtetett. 1918 októberében a palota falai között alakult meg a Nemzeti Tanács, s az első magyar köztársaság elnöke Károlyi Mihály lett. 1919 márciusában lemondott, és átadta a hatalmat a Tanácsköztársaság megszervezőinek. Mint antantbarát politikus Nyugat-Európába emigrált, a Horthy-rendszer elköszölte vagyónát, a palota is az állam tulajdonába került.

1928-ban a főváros vásárolta meg az ingatlant, itt nyert méltó elhelyezést a Fővárosi Képtár gyűjteménye. A déli oldal homlokzatát az épület egészével harmonizálva alakították ki Wälder Gyula terve nyomán az 1930-as években. 1946-ban Károlyi Mihály visszakapta az épületet, majd ünnepélyes keretek között újból felajánlotta a közművelődés javára. A család részére egy szalonból és több szobából álló lakosztályt tartottak fenn egészen 1997-ig az északi szárny végében. 1953-ban megszűnt a Fővárosi Képtár, gyűjteményét a Magyar Nemzeti Galéria anyagához csatolták. 1957-ben megnyílt az épületben az 1954-ben alapított Petőfi Irodalmi Múzeum, amely immár fél évszázada őrzi és ápolja, valamint tematikus és életrajzi kiállításokon mutatja be a magyar irodalom alkotóit hagyatékaik, kézírataik és tárgyi emlékeik révén; alkalmanként képzőművészeti és külföldi tárlatoknak is teret engedve.

A zsúfolt belváros egyik szűk utcájának magas házai között tűnik elő a kétszintes épület kiegyensúlyozott, tiszta formáival, nyugodt arányaival. A középen nyíló hármaskapubejárattal felett vaskorlátos erkély ugrik ki, fent az oromzatot a Károlyiak grófi címere díszíti. Ez a másolat az 1950-es években levert, s az 1980-as években töredékesen előkerült, restaurált eredeti nyomán készült. Pajzsán a nemzetség heraldikai állata, a szívet karmai közt emelő karvalymadár látha-

tó. A kapucsarnokból hármass, árkádíves bejáraton keresztül jutunk az öntöttvas korláttal, kandeláberekkel ékesített, vörösmárvány lépcsőfeljáróhoz. Az előcsarnok pihenője feletti részt a hatalmas, nyeregvetős üvegfedél díszes vasszerkezete zárja, a falpillérekkel tagolt falakat a Károlyi család portrégalériája díszíti.

A főszárny díszes terem sorából a 2000-ben befejezett, a teljes épületet érintő felújításnak köszönhetően öt helyiség őrizte meg eredeti kialakítását. A legimpozánsabb az

Díszkút a palotában

Lotz Károly mennyezetfestménye a Múzsákról

ötablakos Díszterem, ahol a márványkandalló feletti tükrökben három hatalmas csillár ragyog. A Díszterem és a mellette elhelyezkedő három ablakos, fehér Erkélyes terem falait műmárvány borítja. A következő, Vörös szalonoknak nevezett két terem eredeti dekorációja nem maradt meg, mennyezetük stukkódísz is elpusztult, mai kárpitjuk az eredeti nyomán készült. Az egyik, Lotz-teremnek nevezett szalon plafonján látható az 1942-ben lebontásra ítélt Wodianer-palotából idekerült mennyezetfestmény: Lotz Károly műve a Múzsákat ábrázolja.

A hármass osztatú aula

A két északi sarokszoba egyike, a női szalon vagy Tükrös terem falait díszes olajzöld-arany faborítás fedi, amelybe tükrök illeszkednek. A szomszédos helyiség, a mai Bártfay-szalon, nevében állít emléket a Bártfay házaspár-

nak. A terem eredetileg a grófné lakosztályához tartozott. Itt fogták el a rokonait meglátogató gróf Batthyány Lajost. A folyosóra lépve az egykor virágszalonként, majd képtárként szolgáló télikertbe jutunk, melynek falait a kápolnáéval együtt zöld damasztkárpit fedi. A kápolna ajtó- és ablakbélételeiben, mennyezetén a faragott faborítás szerencsésen megmaradt, csupán az ajtót helyezték át. A könyvtár berendezése dekorált, erkélyes kiképzésű mahagóni fabútorzat, viszonylag épségben megmaradt, Koch tervei nyomán egy bécsi mester műhelyében készült.

Az alagsori szint két alapegysége az eredeti téglaboltozatú, zeg-zugos pince, valamint az udvar alatt a '90-es évek közepén létesített egyterű tömörraktár, ahol a könyvtár gyűjteményének nagy része is található.

Sulyok Bernadett

Az egykori intarziás faborítású kápolna

Irodalom és kultúrpolitika

Fejezetek a Petőfi Irodalmi Múzeum múltjából

A Petőfi Társaság 1876-ban azzal a céllal jött létre, hogy a költővel kapcsolatban fellelhető tárgyi, művészeti, kéziratoss anyagot összegyűjtse, elhelyezze, amely azóta a Petőfi-kutatás bázisát képezi. A társaság első elnökéül Jókai Mórt kérték fel, és csaknem megalakulása óta szorgalmazta egy országos gyűjtőkörű Petőfi-emlékhely létrehozását. Később ez vált a magyar irodalmi muzeológia első számú törzsanyagává. A Petőfi Ház létesítésének konkrét terve 1899-ben, Petőfi halálának évfordulóján vetődött fel, s hamarosan megvették a Bajza utca 38. alatti házat, ahol Jókai 1892 és 1899 között lakott, hogy itt rendezzék be az immár háromezer darabot számláló Petőfi-gyűjteményt. 1907-ben gróf Apponyi Albertné, a kultuszminiszter nejeének vezetésével főként arisztokrata hölgyekből alakult meg a Petőfi Ház bizottság. Gyűjtőíveket küldtek szét az országban, melynek nyomán számos intézmény és vállalkozás adakozott a Petőfi Ház javára. Megnyitására 1909 novemberében került sor, 1912-ben pedig tovább bővítették Jókai-emlékszoba kialakításával.

A második világháború során bombatalálat érte a Bajza utcai Petőfi Házat, s kiállításainak nagy része is megsérült. 1945-öt követően a Budapesti Történeti Múzeum keretében működött, 1948 centenáriuma helyreállították az épületet s megújították a Petőfi-tárlatot. 1949-ben, a kommunista fordulatot követően betiltották a Petőfi Ház létrehozását kezdeményező Petőfi Társaságot. A ház egyik új pillére a József Attila-különgygyűjtemény lett, s az ötvenes évek elejétől Petőfi és József Attila Emlékmúzeumnak nevezték. 1954-ben a kulturális miniszter rendeletileg létrehozta a magyar irodalom egészét gyűjtő Petőfi Sándor Irodalmi Múzeumot, amely még két évig a régi Petőfi Ház épületében működött. Ekkor két fő dolgozott itt: Varjas Béláné Nyilassy Vilma a Petőfi-gyűjtemény kezelőjeként, és Szántó Judit (az egykori élettárs), aki József Attilával foglal-

A háromajtós főbejárat

kozott; az intézmény szervezeteileg a Kiscelli Múzeumhoz tartozott. Sára Péter 1954-ben Ady-kutatónak került ide, így a három ún. forradalmi költő – Petőfi, Ady és József Attila – múzeumát hozták létre. Ehhez társult a csodálatos gazdagságú Jókai-anyag.

1955-ben egy József nádor téri kis palotát is használtak, s a Bajza utcai ingatlant is. 1957-ben hosszas minisztériumi viták és egyéb diplomáciai tanácskozások után került a Károlyi-palotába a kiköltözött Fővárosi Képtár (melynek anyagát

a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményéhez csatolták) helyére a Petőfi Irodalmi Múzeum. Az intézmény első főigazgatója az egyik ún. „nagy, bukott ember”, Jánosi Ferenc volt, Nagy Imre lányának férje. Korábban a Kulturális Minisztériumban miniszterhelyettesként dolgozott, 1955-ben, amikor apósa politikai sorsa is változott, helyezték a Petőfi Irodalmi Múzeum élére, amit előtte megbízott vezető, Varjasné Nyilassy Vilma irányított. Ahogy az '56-os események elkezdődtek, Jánosi eltűnt a múzeumból, leköötötte a politika, majd 1957-től három évig börtönben ült.

Következő vezetőnek Horváth Márton került ide, mert 1956 november eleji *Virrad* című cikke miatt ejtették a politikai vezetésből. Pénzt szerzett az első nagy Ady-kiállításához, amit Sára Péter rendezett 1957 novemberében, a költő születésnapján egy egész terem sorban, öt teremben. El tudta érni, hogy a múzeumnak évkönyvei legyenek, ezenkívül elindította a *Képeskönyv* sorozatot. Ennek keretében készültek el a kiállításokhoz kapcsolódva olyan, az írói életrajzot és műveket bemutató könyveink, mint az *Arany János*-, *Ady*-, *József Attila*- és *Radnóti-képeskönyv*. Horváth Márton 1960-ban igazgató lett a Filmgyárban, ekkor gyakorlatilag Varjasné Nyilassy Vilma vitte tovább az intézményt. Miután Horváth Márton összekülönbözött Aczél Györggyel, 1963-ban visszahelyezték a Petőfi Irodalmi Múzeumba. Ő kezdte az országos irodalmi múzeumi hálózatot kiépíteni, az irodalmi emlékhelyeket, emlékszókat gondozni, felügyelni, minden munkatárs kapott vidéki feladatokat is.

Horváth Márton nyugdíjazását követően Lakatos László lett a következő főigazgató, aki még minisztériumi főelőadóként nagyon sokat tett a múzeumért. Nem sokkal az ő kinevezése előtt kerültek a múzeumba az MTA Irodalomtörténeti Intézetből Vezér Erzsébet, Szekeres László és Jenei Ferenc. Vezér Erzsébet mint az Ady kritikai kiadások, Szekeres mint a Jókai kritikai kiadások munkatársa, Jenei Ferenc pedig mint a XVII-XVIII. századi irodalom kutatója. Vezér Erzsébet indította el az interjúk készítését írókkal és irodalmárokkal, az első közt vette fel a kapcsolatot a magyar irodalmi emigrációval.

1970 őszén négy szintén jelentős munkatárs került a múzeumba, a frissen kinevezett főigazgató, Illés László jelöltjei: Botka Ferenc (aki később majdnem egy évtizedig vezette az intézményt), Kabdebó Lóránt, Taxner-Tóth Ernő és Láng József, akikkel a múzeum tudományos jellegét szerette volna megerősíteni. A társak mostani rendszere Illés László igazgatása idején, német múzeumok mintájára jött létre. Amíg a kereteket formálta, konfliktusokba igazán nem került, amint azonban a rendszert működtetni kezdte, rengeteg ellenállásba ütközött. Ez odavezetett, hogy öt év múlva saját jószántából lemondott, és visszament az MTA Irodalomtudományi Intézetébe főmunkatársnak.

1972-ben a titkosszolgálati megfigyelések a Petőfi Irodalmi Múzeum életébe is beavatkoztak. Tasi József, a Hangtár munkatársa egy 1945-ben meg nem jelent antológia ügyében megkereste Vas Zoltán újságíró (aki tagja volt a Nagy Imre-kormányának), az Országos Tervhivatal egykori elnökét. Amikor másnap reggel behozta magnóját, a pártközpont egyik munkatársa jelent meg a múzeumban, és lepecsételte a Hangtárat. A tárban revíziót, leltárt kellett csinálni, amely nem

értékelt, csak számba vette a szalagok tartalmát. Állítólag Vas Zoltán valamiféle szovjetellenes kijelentéseket tett, nem arra felelt, amit Tasi József kérdezett, és akkor már megfigyelés alatt állt. Ezt követően Vezér Erzsébetet a minisztérium utasítására nyugdíjazták, Illés László pedig Kabdebó Lórántot bízta meg a Hangtár vezetésével.

Az 1970-es évek végén, '80-as évek elején gyakori igazgatóváltások történtek: a megbízott Rigó Lászlót négy évig Raffai Sarolta követte, majd Bíró Zoltán került, újfent megbízottként az igazgatói székbe. 1983-tól Botka Ferenc, a könyvtár addigi vezetője lett a főigazgató, akinek tízéves vezetői tevékenysége alatt stabilizálódott a múzeum helyzete. Hazai és nemzetközi viszonylatban is jelentős kiállítások készültek, így Jaschik Álmos grafikusművész emlékére 1985-ben, az alkotók relikviáit bemutató *A körömkéftől a babérkoszorúig* című tárlat 1990-ben, az Illyés Gyula születésének kilencvenedik évfordulójára készült „*Költő, felelj!*” (1992), az „*Életről, halálról, költészetről*” című Weöres Sándor-emlékiállítás (1993); a vendégkiállítások közül a varsói Mickiewicz Irodalmi Múzeum *Pan Tadeusz* című tárlata (1984), vagy a prágai Cseh Irodalmi Múzeum *Jaroslav Hašek*-kiállítása (1984). A Károlyi-palota felújítása 1997-től négy éven át tartott Praznovszky Mihály főigazgatósága idején, a munkatársak gyakran kényszerültek költözésre, míg végül a helyreállított épületben megkapták új munkaszobáikat. 2000 novemberében nyitotta meg a Petőfi Irodalmi Múzeum kapuit a nagyközönség számára hat új tárlattal.

1998 februárjában a Művelődési és Közoktatási Minisztérium megalapította a Kortárs Irodalmi Központot, amelyben különböző irodalmi adattárak kaptak helyet (pl. Recepció Adattár, Magyar Életrajzi Index), valamint a Digitális Irodalmi Akadémia, ebben a szövegtárban jelentős kortárs írók, költők életműve olvasható Interneten keresztül. 2000 őszétől a program Digitális Irodalmi Akadémia része a Neumann János Digitális Könyvtár keretei között működik. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 2000 tavaszán létrehozta a Károlyi Palota Kulturális Központot és Hamvas Béla Kultúrakutató Intézetet, amely három évig működött a Petőfi Irodalmi Múzeummal egy épületben, míg 2003-ban a két intézményt összevonták, a Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet önálló székhelyre költözött.

A Lotz-terem

Az anyamúzeumhoz filiálék is tartoznak. 1976-ban nyitotta meg kapuit a Kassák Múzeum az óbudai Fő téren álló Zichy-kastélyban. 1977-ben, Ady Endre születésének centenáriuma nyílt meg a költő és Csinszka egykori lakásán, a Veres Pálné utca 4-6-ban az Ady Emlékmúzeum. Hozzánk tartozik a svábhegyi Költő és Csinszka egykori lakásán, a Veres Pálné utca 21-ben a Jókai Emlékszoba is, amely 1968. május 4. óta fogadja a látogatókat. Az egykori tornácos nyári lak a második világháborúban súlyosan megrongálódott, a hatva-

nas években egyszerűbbnek látszott teljesen lebontani. A kert kultúrtörténeti értéként természetvédelmi terület, az Országos Természetvédelmi Hivatal kétszintes irodaépületében egy kicsiny emlékszobát szenteltünk az írónak. Filiálénk közé tartozott a Nyugat Irodalmi Emlékmúzeum, amit 1977 decemberétől látogathatott a közönség Basch Lórántnak köszönhetően. Sajnos az 1990-es évek közepén a XII. kerületi önkormányzat eladta az addig a Petőfi Irodalmi Múzeum által bérlet Városmajor utca 48/b alatti lakást. Állandó kiállítása a hírneves folyóiratot mutatta be, emellett számos, a *Nyugat* holdudvarához tartozó alkotó műveinek szenteltek itt tárlatot (*Rippl-Rónai és az irodalom, Fényképek Móricz Zsigmond hagyatékából, Juhász Gyula és festőbarátai*, Nagy Lajos-, Kosztolányi-, Karinthy-, Füst Milán- és Szomory Dezső-emlékkiállítás).

Sulyok Bernadett

A Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatói

Jánosi Ferenc – 1955-57
 Horváth Márton – 1957-60, 1963-66
 Lakatos László – 1966-69
 Illés László – 1970-75
 Rigó László – mb. 1976-77
 Raffai Sarolta – 1978-81
 Bíró Zoltán – mb. 1981-83
 Botka Ferenc – mb. 1983-84, főig. 1984-93
 Praznovszky Mihály – 1993-2000
 Ratzky Rita – 2000-

A palota télkertje

A múzeumnak a múlttól, de a mához kell szólnia

Beszélgetés Ratzky Rita főigazgatóval

– Hogyan ismerkedtél meg a múzeum névadójának, Petőfinek a költészetével?

– A reformkori magyar irodalommal – amit az irodalomtörténészek inkább a romantika korának neveznek – másodéves egyetemista koromban, Kulin Ferenc szemináriumain „mérgeződtem meg”. Akkor kezdtem el Petőfi Sándor életművével foglalkozni, és ez a „rossz szokás” azóta is végigkí-

Ratzky Rita főigazgató

séri az életemet. Hiába mosolyognak rajtam ifjabb pályatársaim vagy a hallgatóim, tudván tudom, hogy vannak jobb költők vagy írók a magyar irodalom történetében, hiszen a poézis technikája egyre gazdagodik, vagy legalábbis változik, de szeretetreméltóbb számomra nem igazán akad.

– Mi tette vonzóvá személyét és művészetét?

– Képileg Kondor Béla munkájával tudnám kifejezni, amely a költőt Shakespeare *Lear királya* bolondjának szerepében ábrázolja. Ezt a szerepet vándorszínész korában alakította, egyetlen befejezett drámájában, a *Tigris és hiéná*-ban pedig alkotott egy hasonló figurát Sülülü személyében. Talán azért látja jónak Kondor ebben a szerepben megjeleníteni Petőfit, mert ő azok közé tartozott, akik komolyan gondolták, amit csináltak. Költészetet, forradalmat, szerelmet – egyszerűen mindent. A butaságig őszintén kimondták minden gondolatukat, még azt is, amit nem kérdeztek. De természetesen nem ezért nagy költő. Hanem mert csodálatos kifejezőerő, nyelvi gazdagság, szerkeszteni tudás birtokában

volt, sokszínűsége való képesség jellemezte: természetre, emberre, irodalomra egyaránt nyitott szem, egyfajta bátorság az ismeretlen útra lépni, a már jól ismert ösvényt elhagyni újakért. Fájdalmasan rövidre szabott ideje alatt szinte kiemérelhetetlen életművet alkotott.

– Országos jelentőségű és gyűjtőkörű múzeum vezetőjeként az intézmény mely tevékenységeit és feladatait helyezte előtérbe? Mire szeretnél nagyobb hangsúlyt fektetni?

– Múzeumunk természetesen az egész magyar irodalom múzeuma. Elsősorban a klasszikus magyar irodalomé. Nemcsak a tudóstársak, hanem az irodalommal ismerkedni vágyó nagyközönség, a diákság számára készítünk kiállításokat, kiadványokat és programokat. Ehhez azonban ismerni kell az adott témát, alkotót, korszakot, irányzatot érintő régi és a legújabb szakirodalmat is, benne kell lenni a szakma vérkeringésében. Ez bizony inkább szakmák sorát jelenti: irodalomtörténet, művészettörténet, könyvtartudomány, történelem, tágabb körben régiséggyűjtés, látványtervezés, tipográfiai munka, programszervezés, szerkesztés, újságírás, fotózás, mindezek digitális és egyéb korszerű technikáinak ismerete. Egyre szélesedő kapcsolatrendszert, vagy mondjam inkább úgy, barátságokat építünk ki, a meglévőket igyekszünk megőrizni, főleg a kortárs magyar írókkal – korra, nemre, politikai pártállásra és lakhelyre való tekintet nélkül.

Úgy gondolom, elődeinknek köszönhetően és a megvívott, nem mindig kulturális szempontú harcok elcsitultával minden lehetőségünk megvan arra, hogy jó múzeumot csináljunk. Értékcentrikusat, amely a gyűjteményezésben és a bemutatásban kitör a régebbi kánonok behatároló szorításából, de nem billen el a napi divatok felé sem. Irányunkba többféle elvárás jelentkezik, ilyenek az éppen aktuális irodalmi évfordulók megünneplése kiállításokkal és programokkal egyaránt; ezeket teljesíteniük kell, már csak a közönség becsalogatása végett is. Éves munkánk azonban nem állhat csupán ebből. A munkatársak fejében és íróasztalán, vagy most már inkább számítógépében kimerített és tárolt témákat, terveket ugyancsak itt, egymásra támaszkodva kell megvalósítanunk. Törekednünk kell a gyűjteményezés, a feldolgozás és a bemutatás ideális arányának megtalálására. A kiállítások építéséhez, a kiadványok befejezéséhez szinte hozzátartozik a megnyitó vagy éppen a nyomdába adás előtti napok hajszája, az utolsó éjszakák varázslatos és/vagy inkább kábult egyéni és közös munkája. Minőséget létrehozni folyamatos, egyenletes munkával könnyebb.

– Muzeológusként is részt veszel az intézmény életében. Az általad rendezettek közül mely kiállításokat tartasz jelentősnek az utóbbi évek „terméséből”?

– Az „*Ah! Hol vagy magyarok tündöklő tsillagja*” – Szent István király képe a magyar irodalomban című 2001-es kiállításunk minden eddiginél régebbi régióiba hatolt irodalmunknak, középkori kódexeket és énekeskönyveket mutatunk be, saját gyűjteményünkéből pedig többek között Pázmány Péter *Igasságra vezérlő Kalauz* című, 1623-ban kiadott könyvét, a Káldi György-féle katolikus bibliafordítást

1626-ból, Werbőczy István *Tripartitum*át 1698-ból. A kéziratok és nyomtatott szövegek mellett képzőművészeti Szent István-ábrázolásokat is láthattak a tárlaton. „*Költő hazudj, de rajt' ne fogjanak*” címmel Arany János emlékére rendeztünk kiállítást – 2002 őszén nyílt –, aki a korábbi évtizedekben a Petőfi Irodalmi Múzeum kiállításain inkább csak mint „másodhegedűs” szerepelt, általában a Petőfi-tárlatok egyik mellékalakjaként. Elég sok vitát váltott ki a „*Vénusnak szép játéka*” – *Erotika a magyar irodalomban* című kiállítás (2004), amely literatúránk viszonylag kevés ilyen tárgyú opuszára igyekezett felhívni a figyelmet (pl. Janus Pannonius fiatalkori pajzán epigrammái, Csokonai pajzán versei, Mórícz Zsigmond: *Sárarany*, Weöres Sándor: *Psyché*), és számos értékes magyar képzőművészeti anyagot vonultatott fel, így Zichy Mihály aktjait és erotikus jeleneteit.

– **Miképp lehetséges napjainkban írói hagyatékokhoz, kéziratokhoz és relikviákhoz jutni?**

– Működik még a hagyományos módszer is, antikváriumokban járva felfedezünk dolgokat, vagy éppen a rendes szakmabeliek szólnak a PIM-eseknek, hogy kincsek érkeztek, akarunk-e, tudunk-e vásárolni. Az árverés nem igazán járható út számunkra, ott a tehetős magángyűjtők nagyon felverik az árakat, a közgyűjteményeknek pedig ritkán vannak azonnal mozgósítható millióik. Lehetséges vásárolni az örökös családtól is, így talán a közeli bemutatás reményében kedvezőbb áron hozzájuthatunk írói relikviákhoz. Azon-

ban egyre inkább a harmadik út felé kell fordulnunk, és keresnünk kell irodalombarát szponzorokat, támogatókat, akik képesek arra, hogy egy összegben előteremtsék számunkra a vásárláshoz szükséges pénzt. Ez nem könnyű feladat, hiszen egyelőre egy festménynek nagyobb a vonzereje, inkább tekintik nemzeti vagyonnak, mint egy régi könyvet vagy kéziratot.

– **Az információs társadalom kihívásainak – ez alatt például a Gutenberg-galaxis végéről szóló próféciát, a világháló egyre szélesebb körű elterjedését értem – hogyan képes megfelelni az írott és kimondott szóval, az irodalom művelőivel foglalkozó múzeum?**

– A múzeumnak a múlttól, de a mához kell szólania. Meg kell küzdeni az egyre több látogatóért, különösen a fiatalabbakért. Ezt a műfajt – a kiállítást, talán a kerekasztal-beszélgéseket is –, azt hiszem, gyakran avíttak találják. Nagyon alaposan ki kell dolgozni a látványt, megtervezni a plakátot, a meghívót, és természetesen az értelmi, tartalmi részt is. Manapság már nem lehet néhány egyszerű tárlóban pár könyvet, kéziratot kiállítani. A tárlatnak látványosnak kell lennie, célszerű audiovizuális eszközökkel színesíteni az összképet, és alkalmasint interaktív módon (pl. számítógépen elhelyezett anyagok) bevonni a látogatót az alkotói folyamatba. Ugyanakkor nagyon fontosnak tartom, hogy a fiatalabb és a középgeneráció kapcsolatban maradjon a kultúra hagyományosabb hordozóival, hogy ismerje és elismerje a művészetek korábbi korszakait is. Hisz ennek révén fejlődik az ízlése, és tud eligazodni a mai művészeti világban.

*Unger Zsolt
Sulyok Bernadett*

Bálint András, Dávidházi Péter, Ratzky Rita és Kátai Zoltán a „*Vénusnak szép játéka*” – *Erotika a magyar irodalomban* című kiállítás megnyitóján (2004. február 19.)

Az irodalmi múzeum lehetőségei a XXI. században

Interjú E. Csorba Csilla főigazgató-helyettessel

– Sokáig a Művészeti Tárat vezetted, kutatási területed a fotótörténet. Főosztályvezetőként mely tevékenységek tartoztak hatáskörödbe?

– Eredetileg történelem és francia szakon végeztem az egyetemen, majd később nappali tagozaton művészettörténet szakra jártam. Múzeumba kerülésemtől a Művészeti Tár vezetője Somogyi Ágnes volt, nyolc évet dolgoztunk együtt.

E. Csorba Csilla főigazgató-helyettes

Kitűnő művészettörténész, szervező és irányító volt egy személyben. A műtárgyak szeretetét, a pontos, igényes munkát tanulhattam meg tőle, későbbi pályafutásomat is jelentősen meghatározta az általa elképzelt múzeum-modell.

– Tulajdonképpen ő alapította a Művészeti Tárat?

– Nem, a Művészeti Tár már korábban is létezett. Kezdetben Vayer Lajosné Zibolen Ágnes és Bánszkyné Kiss Éva, kiváló művészettörténészek dolgoztak itt. A Művészeti Tár struktúráját ők alakították ki festmény-, szobor-, grafika-, éremtári osztályozással. Akkor még a Relikviatár önállóan működött. A fotókollekció szintén külön nyilvántartást kapott. Korábban fényképekkel nem foglalkoztam, amikor a múzeumba kerültem, akkor kaptam feladatult a fotógyűjtemény leltározását. Nagyon szerencsés voltam, hiszen a kez-

detektől bekapcsolódhattam a gyűjteményezésbe, a feldolgozásba, kiállítások rendezésébe, így fokozatosan mindenbe beletanulhattam. Különösen a hagyatékok feldolgozását kedveltem, ez az aprólékos munka segítette az író korát, családi kapcsolatait, baráti körét, ízlését, személyiségének apró vonásait megismerni. A kiállításrendezést először Somogyi Ágnes munkáját segítve ismertem meg, önállóan 1980-tól rendeztem kisebb művészeti tárlatokat, pl. Buday György fametszeteiből, vagy *Babits Mihály vendégei* címmel fényképbemutatót.

– Hogyan kerültél kapcsolatba Székely Aladár fotográfiaiával?

– 1977-ben az Ady-évre készültünk, én elsőként Székely Aladár felvételeinek leltározását kaptam feladatult, így ismertem meg a huszadik századi magyar fotóművészet egyik meghatározó személyiségének múzeumunkban őrzött felbecsülhetetlen értékű hagyatékát. A költő születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett kiállításon ezekből sokat bemutatunk. Ugyanebben az évben a Múcsarnokban nyílt egy jelentős Székely Aladár-életműtárlat, amit én nyithattam meg, fiatalon. Ezen élményekből eredeztethető a fotók szeretete, ekkor fordult meg a fejemben először, hogy Székely Aladár-ról könyvet írjak, ami csak nemrég realizálódott és jelent meg (*Székely Aladár – A művészi fényképész*, Vince Kiadó, 2003). Fotóleltározás során találtam rá Máté Olgára is. Fantasztikusan érdekes életút az övé, nemcsak a fotóművésze, hiszen részese a huszadik század elején lezajló művészi-szellemi forrongásnak, férje, Zalai Béla filozófus és a saját érdeklődése által vezetve sok érdekes, híres emberrel állt kapcsolatban.

A magyar fotóművészet megismerését segítette az is, hogy több alkalommal kaptam kutatói ösztöndíjat a Fotóművészek Szövetségétől, számos témát dolgozhattam fel, az ország valamennyi fotóval foglalkozó gyűjteményében megfordultam. Később huszadik századi egyetemes fotótörténetet tanítottam a Bálint György Újságíró Akadémián, így a magyar mellett a nemzetközi fotóművészetre is rálátásom nyílt. Másik megjelent könyvemben – *Magyar fotográfusok 1900-1945* (Enciklopédia Kiadó, 2001) – munkásságukat az egyetemes mércéhez viszonyítva kívántam megjeleníteni. Ez különösen azért indokolt, mert közülük többen külföldön váltak híressé, mint pl. Rogi André, Landau Erzsébet, Nora Dumas, Besnyő Éva stb.

– Mely kiállításokra emlékszel vissza szívesen?

– Egyik nagyon kedves kiállításom, és az egyetlen, ami a betiltás határát súrolta, a *Petőfi utóélete a képzőművészetben* című volt, Fekete Györggyel közösen rendeztük 1983-ban. Elhallgatták, nem közöltek róla cikket, nem szerepelt sem a rádióban, sem a tévében. Pusztán képzőművészeti alkotások segítségével azt igyekeztünk bemutatni, hogy Petőfi halálától az 1980-as évekig miként használták fel a különböző korok és rendszerek a Petőfi-kultuszt, a Petőfi emlékében rejlő erőt. Minden rezsím megpróbálta a zászlajára tűzni Petőfi nevét, természetesen mindig más-más ideológiával, napi politikai indíttatással. Gondoljunk a dualizmus korára

a kiegyezés után, amikor már elő lehetett venni Petőfit, vagy azt, hogy Trianon után mit jelentett alakja, majd mit az 1940-es, illetve azt követően az '50-es években. Az összegyűjtött képzőművészeti anyagot fotófríz kísérte: a Petőfi-szobroknál beszédet mondókról az összes fellelhető ábrázolás, metszetek, újságkivágatok, fotók. Fekete Györggyel kitaláltunk egy Petőfi-oltárt, ezen elhelyeztük a múzeumban található, hozzávetőleg ötven Petőfi-szobrot, amelyekhez tükröket rendeltünk. Ezáltal a Petőfi-kép annyira megsokszorozódott, hogy bárhová nézett az ember, mindenhonét a költő nézett vissza. A cél nem az irónia és a groteszk ábrázolás volt, hanem azt kívántuk sugallni, a történelemben visszatekintve számos Petőfi-kép létezhet, s e kép olvasónként is változhat, más-más módon „tükröződhet” bennünk.

Hasonlóan közel áll a szívemhez egy irodalmi kiállítás, amit Kalla Zsuzsával rendeztünk 1988-ban: ez az *Ábrándok és tettek kora*, a reformkorról és a romantikáról szól, Vayer Tamás volt a látványtervezője. Jókairól szintén Kalla Zsuzsával és Fábri Annával állítottunk össze immár negyedik éve látogatható kiállítást. Ez a tárlat talán a tradicionálisabbak sorába tartozik, ugyanakkor színesen és gazdagon idézi meg az író egyedi miliójét. Azt hiszem, ebben az esetben a tér kicsinysége és az anyag gazdagsága is ránk nehezedett. Bármelyik országos múzeumnak nagyobb terek állnak rendelkezésre, bennünket a termék méretei behatárolnak.

Az 1970-80-as években a múzeum mindig előtérben állt, mivel az irodalom a szocialista rendszer számára a napi politika része volt, ezért nagyon odafigyeltek, ki kerüljön az élére, kinek rendeznek kiállítást, ki nyissa azt meg, s hogy néhány „kiemelt” író hagyatéka ide juthasson. Ugyanakkor annyira nem volt reflektorfényben, hogy jó néhány háttérbe szorított képzőművésznek, művészeti irányzatnak ne adhatunk volna itt teret, ne gyűjthetjük volna a nyugati emigráció kiadványait, a samizdat irodalmat. Az 1960-as évektől rendeztek kiállítást Hincz Gyulának, Borsos Miklósnak, Bartha Lászlónak, Martyn Ferencnek, Kass Jánosnak, Kondor Bélának, Vilt Tibornak, Gulyás Gyulának, Melocco Miklósnak, Fekete Tamásnak, Barta Lajosnak stb. Vayerné Zibolen Ágnesnek köszönhetően került a múzeumba, s vált grafikai gyűjteményünk egyik legrangosabb részévé a Kondor-illusztrációhagyaték. Ez a sor részben folytatódott az 1980-as években is, akkor elsősorban pályázatokhoz kötődve mutattuk be az aktuális kortárs művészetet. Néhány esemény, megnyitó a mai napig emlékezetes számomra. Ilyen volt Raffai Sarolta igazgatósága idején (1981-ben) a „*Gépképfírások*” – *Máté Olga, Rónai Dénes, Székely Aladár fotóportréi a Nyugat nagyjairól (1900-1930)* című kiállítás, amit Kovács Idával rendeztünk. Megnyitóján a Bizottság zenekar tagjai által celebrált performance keretében a művészek a Károlyi-palota aulájában zenei kísérettel rántottát sütöttek és dobáltak föl. Egy másik hasonló performance megnyitó Swierkiewicz Róbert nevéhez fűződik, aki 1986-ban a *Cummings-illusztrációi* vernisszázsán egy holland művésznővel olyan „jelenetet” adott elő, ami végül fegyelmibe torkollott számomra. Magas székeken ültek, sakkoztak, s azt érzékeltették, hogy bár az idő lassan múlik, végül mindannyiunk számára szabadságot hoz. Ehhez nyomatékos példát adva töménytelen madarat – talán verebet – engedtek ki kalitkáikból. A kb. 4-5 méter magas terekből nem tudtam őket ki-

hajtani a múzeum zárásáig, amit régebben szigorúan be kellett tartani, még késő este is hajkurászni kellett őket.

Az 1970-80-as években sok kortárs képzőművésszel dolgoztunk együtt. Ma elképzelhetetlen lenne, hogy egy művész szabad fantáziáját követve ebben az épületben olyan hatalmas alkotást hozzon létre, mint Melocco Miklós 1977-ben az *Ady-oltárt*, amely máig a magyar pop-art művészet egyik rangos kompozíciója. A Vayerné által kezdett, majd Somogyi Ágnes által folytatott utat követtük azután is, hogy én lettem a Művészeti Tár vezetője: Kovács Idával, Ladányi Józseffel, Macht Ilonával közösen válogattunk a tematikus pályázatokra beérkezett anyagból, s mivel az állam hajlandó volt rá, ezekből elég sokat megvásároltunk.

A '60-as években a magyar grafikusművészek zöme abból élt, hogy könyveket illusztrált. Ha kézbe vesszük első évkönyveinket a hatvanas évek elejéről, azokban már az a célkitűzés szerepel, hogy az irodalom bemutatásához használjuk a társművészeteket is. A Művészeti Tár gyűjteménye átfogó keresztmetszetet képes nyújtani a magyar grafika fejlődéséről az 1950-es évek elejétől az 1980-as évek végéig, a grafikákat jól fel tudtuk használni az irodalmi művek világának megjelenítésekor.

– **Miben látod a képzőművészeti anyag különlegességét?**

– A Művészeti Tár azért jelenti az intézmény különleges, egyedi részét, mert ilyen típusú, kifejezetten az irodalomra koncentrált képzőművészeti gyűjtemény talán nincs máshol. Az utóbbi évek egyik legsikeresebb felhívása *A pénzügyminiszter reggelije* című Mikszáth-pályázat volt 1997-ben. Ezúttal is bebizonyosodott, hogy mindig vannak, akik komolyan elgondolkoznak, elolvassák a művet, mások pedig beadják a fiókban levő kész anyagot.

– **Hogyan vonták össze a relikviákat a művészeti kollekciónal?**

– A relikviagyűjteményt 1986-ban, amikor nyugdíjba vonult Sára Péter és Szekeres László, a Művészeti Tárhoz csatolták, s ezután nem osztályvezetője, hanem gyűjteményi felelőse lett.

– **Milyen járható utakat látsz a gyűjtemény bővítésére?**

– Az intézmény PR-ját javítva mind szélesebb közönség számára kell tudatosítani, hogy „élünk”, s hogy mit gyűjtünk, milyen rangos hagyatékok, művek találhatóak raktárainkban, s hogy mit jelent, ha egy mű a mi gyűjteményünkbe kerül, itt válik „halhatatlanná”. Még mindig vannak olyanok, akik azt mondják: „nem is tudtam, hogy titeket a fotó is érdekel”, vagy „ha tudtam volna, nektek adtam volna...” Többeket kellene elhívni nyitott napokon, ahol azt is láthatják, hogyan tároljuk, óvjuk, restauráljuk a műveket. Ebbe a felvilágosító munkába be kell vonni a magánkereskedelmet, az antikváriumokat és a galériákat is. Természetesen a rendelkezésre álló keretből nagyszabású, azonnali fizetést biztosító vásárlásra nincs lehetőség. Munkatársaink jó kapcsolatainak köszönhetően viszonylag eredményesen pályázzunk, de a hosszú hónapokig, esetleg évekig eltartó procedúra nem minden eladónak felel meg. Rendezhetnénk még több és még érdekesebb kiállításokat kortárs művészekkel összefogva, ezáltal ebbe az irányba is fejlődhetne a gyűjtemény. Átalakulóban van az egész fotóművészet a digitális fotó elterjedése miatt. Élő, jelentős fotóművészeink minket érdeklő képanyagát kellene fokozatosan megszerezni.

– **Főigazgató-helyettesként milyen terveid, elképzeléseid vannak az egyes tevékenységi körökkel kapcsolatban?**

– A múzeum idén ünnepelte fennállásának ötvenedik évfordulóját, megvan a kialakult struktúrája, mind a feldol-

gozást, mind a kiállítások rendezését tekintve, ezeket az egy-séges alapokat szeretném továbbvinni. Fontosnak tartom, hogy minél többen tudjanak rólunk, jobban kilépjünk a hazai nagyközönség elé, és fejlesszük nemzetközi kapcsolatainkat. Több országgal összefogva nagyobb hírnévre tehetnénk szert, törekednünk kell európai együttműködések kialakítására.

Az idei Balassi-vándorkiállítás tapasztalataiból azt szűrtem le, hogy lehet olyan tárlatot külföldre vinni, amely felkelti az érdeklődést a magyar irodalom iránt, és sokakat vonz. A Balassi-vándorkiállítást Magyarországon kívül látták Krosznóban, Krakóban, Pozsonyban, Prágában, és 2005-ben fogják Bécsben. Ez nemcsak az ott élőket, lengyeleket, szlovákokat, cseheket jelenti, hanem az odalátogató, véletlenül betévedő turistákat is. Vendégkönyveinkbe svédek, thaiföldiek, koreaiak, dánok is írtak. Ez persze arról győz meg, hogy kiállítási feliratainknak, katalógusainknak többnyelvűeknek kell lenniük. A közép-európai térség irodalmát együtt mutathatnánk be a prágai és a varsói, akár a moszkvai kollégákkal. Rámutathatnánk sok közös, egymásra rezonáló, ugyanakkor nemzetenként specifikus jegyekre. Jó kísérletnek tartom a kortárs irodalomra vonatkozó Lyrikline vállalkozást. Ezeket a törekvéseket az Európai Unió is támogatja. Fontos, hogy a létező összes hagyományos és elektronikus média rendszeresen tudjon rólunk. Tovább kell bővítenünk adattárainkat, és a PIM-média (www.pimmedia.hu) szolgáltatást is: eme honlapunkon a magyar írók és költők saját maguk olvassák föl műveiket.

Enteriőr a Párizs nem ereszt el című kiállításból

Fontosnak tartom, hogy a Hangtárban az életmű-interjúkból – amiket Kabdebó Lóránt indított el – még több készüljön. Mivel kollégáink a napi munka mellett nem győzik a nagyobb lélegzetű interjúkra való felkészülést, külső szakemberek megbízásával kell ezt az értékes vállalkozást folytatni. Hangtárunknak az adja különlegességét, hogy máshol nem csináltak ilyen mélységű, részletességű életmű-interjúkat, ezért még hosszú ideig fognak az irodalomtörténészek a felhalmozott anyagból dolgozni. Nincs magyarázat arra, hogy egy-egy nagyobb életművet magáénak tudó író, költőt miért nem szólítottunk meg életében. A Hangtár munkájából inkább elvenném programjaink dokumentálását, ez lehetne az újonnan létrehozott Múzeumi és Dokumentációs Adattár feladata. A Könyvtár hatalmas állományát pontosabbá kellene tenni; vannak olyan gyűjteményrészei, főleg 19. századi folyóiratok és sorozatok, amikből hiányzik egy-két darab, ezeket jó lenne pótolni. Egy meghatározott körön belül kel-

lene a teljességre törekedni, azon túl pedig nagyvonalúbban gyűjteni.

Varga Katalinnal, a Kézirattár vezetőjével két éve részt vettünk egy nemzetközi konferencián Bécsben, ahol szóba került a kiemelkedő irodalmi gyűjtemények összekapcsolása az Interneten, így közvetlenül klikkelhetnénk egymás honlapjára. Szeretnénk felkerülni a nemzetközi hálózatokra, bekerülni a nagy gyűjtemények sorába. Fontosnak tartanám, hogy a régi hagyománynak megfelelően gyűjteményeinkre támaszkodva adjunk ki újra tudományos évkönyveket. Az eredményekkel, amelyeket mostanában elértünk, elégedett vagyok, de tudom, hogy mindent lehet még jobban csinálni, még tovább fejleszteni.

– **Mint országos múzeumi szakfelügyelő, biztosan sok helyen jártál már. Mi a véleményed íróink, költőink emlékhelyeinek és emlékházainak állapotáról?**

– Emlékhelyek már a második világháború előtt, és közvetlenül utána is létesültek, illetve helyreállítottak egyet-kettőt, de nagy lendületet a '60-as években kapott kialakításuk, irodalomtörténészek és muzeológusok segítségével. Ezt a kultúrpolitika népművelő szándéka is éltette. Minden megyében található irodalmi emlékhelyek. Legtöbbjüket a Petőfi Irodalmi Múzeum, illetve a Központi Múzeumi Igazgatóság munkatársai hozták létre. A megnyitó után gyakran feledésbe merültek, fenntartási nehézségekbe ütköztek, csöndes lepusztulás várt rájuk. Találunk olyanokat, amelyeket be kellene zárni, a mostani formában nem kellene fenntartani. Több emlékhely sorsáért küzdünk folyamatosan, az esztergomi Babits-házzal kapcsolatban hosszú évek után sem sikerült még elérni, hogy rendes tető kerüljön rá, ne pedig viaszvaszon borítsa.

Kiemelt emlékhely Kiskőrösön Petőfi háza, amit az ottani muzeológusok példásan gondoznak, és bővítik a gyűjteményt, programokat szerveznek. Megvalósították a Petőfi-fordítók szoborparkját, ami talán világviszonylatban is egyedülálló. A balatonfüredi Jókai-ház szintén jól működik, József Attila Gát utcai emlékhelye két éve lett felújítva, gyakran látogatott hely a költő balatonszárszói emlékmúzeuma is. Niklán sokan megnézik Berzsenyi emlékhelyét, amely viszont nincs jó állapotban. Ellenben nemrég újítottuk föl Csöngén a Weöres Sándor-kiállítást, az egyházashetyei Berzsenyi-kiállítást, Keleméren a Tompa Mihály-émlékiállítást, legutóbb pedig Tiszacsécsén a Móricz-tárlatot.

– **Az emlékhelyeknek, emlékkiállításoknak általában kik a fenntartói?**

– A korábbi rendszerben a megyei tanács üzemeltette őket, a szakfelügyelők a Petőfi Irodalmi Múzeumból kerültek ki. 1990 után a megyei önkormányzat már nem tudta finanszírozni e kiállítóhelyeket, a községeket kötelezték erre. A forráshiányos falvak számos emlékhely bezárására kényszerültek. Nincs törvényben előírva, hogy kötelező az irodalmi emlékhelyek fenntartása. Én viszont úgy gondolom, hogy minden községnek és településnek büszkének kell lennie rá, ha létezett országosan ismert szülőtte. Emellett a politikai változások is befolyásolják az írók, költők értékelését, az irodalmi kánon változását. Ennek ellenére a mi feladatunk is, hogy ne hagyjuk ezeket az értékeket elveszni, mert egyre több olyan alkotó és helyszín létezik, amelyek nem szerepelnek az oktatásban, kiesnek a fiatalok látóköréből, viszont mi fel tud-

juk hívni a figyelmet rájuk. Erről már többször megírtam a véleményem: az emlékhelyeket mielőbb be kell kapcsolni a turizmusba. Nemcsak a hazai, hanem a világ bármely tájáról érkező turisták számára irodalmi túrajavaslatokat kellene készíteni, hiszen különböző szándékkal érkeznek, vannak, akik gasztronómiai céllal, mások valamilyen sporteseményre, és vannak, akik kifejezetten a kultúra iránt érdeklődnek. Ehhez idegen nyelvű szóróanyagokat, füzeteket kellene kiadni, az író egy-két kötetét lefordíttatni. Franciaországban nagyon népszerűek az irodalmi turizmus-utak, a George Sand Múzeumban az író művei, arcmásai mellett a korszak egészéről lehet kapni kiadványokat: szerelméről, a korabeli nők helyzetéről, a kézművességről, a tállás módjáról, így mindenki megtalálja az őt leginkább érdeklő dolgot.

– **Idén nyáron a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nívó-díját kapta az általad rendezett *Párizs nem ereszt el – Magyar írók Párizs-élménye (1900–1939)* című kiállítás. Ezúton is gratulálunk! Egy-egy tárlat megvalósításánál milyen szempontokat érdemes figyelembe venni? Hogyan lehet korunk követelményeinek, például az interaktivitásnak eleget tenni?**

– Ez mindig attól függ, hogy milyen kiállítást csinálunk. Több országos múzeumigazgatói értekezleten elhangzott az

E. Csorba Csilla, a Párizs-tárlat rendezője körbevezeti José Luis Martínez H. mexikói nagykövetet

elvárás, hogy látogatóbarát múzeumot létesítsünk, ami szerintem eleve meglévő dolog. Szóval a feladat, hogy még „látogatóbarátabb” legyen, az embereket meg tudja szólítani, becsalogassa a múzeumba.

A Párizs-kiállítás módot és lehetőséget adott arra, hogy többféle képpen közelítsük meg a témát. Meglévő elképzeléseimhez próbáltam megfelelő látványtervezőket keresni, így bukkantam rá egy díszletépítő cégre, melynek Fazekas Gyula a vezetője. Kollégái, Pető Beatrix és Pintér Réka tervezők hamar megértették elgondolásaim lényegét, hogy fontosnak tartom, a tartalom mélységének megtartása mellett, a látvány is vonzó legyen. Többféle látogatótípus van: egyesek végigsétálnak, a kiállítás hangulata érdekli őket, megállnak három-négy tárgynál. Akadnak olyanok, akik szeretnek olvasgatni, idézeteket, műrészleteket és magyarázó feliratokat, érdekli őket, hogy miért pont azt a tárgyat tettük ki. Mindenfajta

vendégnek igyekeznünk kell megfelelni. A ráérős, szemlélődő látogatók lapozókat is kézbe vehettek a kávéházi enteriőrben, és versek, dalok is hallhatók voltak. A kiállításban a múzeum valamennyi tára meg tudta mutatni magát (az utazáshoz köthető relikviák, fotógyűjteményünk, a Párizsban készült André Kertész-fotókkal, a Kézirattár ritkán látható francia nyelvű műrészletekkel, a Könyvtár máshol eddig be nem mutatott könyvei), a színes kavalkádból egységes egész tudtunk alkotni. Rengeteg kincsünkre bukkantunk így rá, például Bölöni Györgyné Itóka levelezésére, kapcsolatrendszerének feldolgozása már a harmadik PhD-hallgatónak kínál témát.

– **Milyen tárlatokon gondolkodsz, miket szeretnél megvalósítani a közeljövőben?**

– Már hosszú idő óta tervezek egy illusztrációtörténeti sorozatot, ahol az egész grafikai gyűjteményt bemutathatnánk. Régóta szeretnék rendezni tárlatot képzőművész-írókból, akik rajzoltak, festettek is, mint pl. Jókai, Madách, Nagy László, a külföldre is kitekintve (pl. Victor Hugo). Egy-egy naptári évbe egyetlen elképzelés megvalósítása fér bele, hiszen sok energiát kell ráfordítani, és mások terveinek is teret kell engedni.

Tematikus kiállítások szervezését szorgalmazom, sokféle külső munkatárs és más gyűjtemények bevonásával. Talán ma ezek többet mondanak, mint a monografikus kiállítások. Egy író életét úgy izgalmas bemutatni, ha valamilyen különleges, imázsépítő szándékát, „kézjegyt” kiemelve, aköré építve mutatjuk be életművét, s mellé állítjuk kortársait, a párhuzamos életutakat. Véleményem szerint most már elő lehetne venni az ötvenes évek irodalmát is. Fel nőttek olyan generációk, akik keveset tudnak erről az időszakról, bizonyára érdekelné őket. Eddig a 19. századra fókuszáltunk, de a 20. századnak is van számos elfeledett, ám fontos irodalmi hőse, csoportosulása, egyesülése, akik még tárlatainkon nem szerepeltek, pl. a múzeum elődjének tekinthető Petőfi Társaság is megérdemelne egy emlékkiállítást. Figyelembe kell vennünk, hogyan változik a közönség és igényei; ezért végez a közönségkapcsolati osztály elégedettségi vizsgálatot a nyári rendezvényekről. A muzeológus társadalom nincs eléggé tisztában a látogatók konkrét elvárásaival.

– **Ez szerintem is valós probléma: a kortárs művészetek, a múzeumok, még tágabban a kultúra helye a mindennapi életben kérdéses, a belterjesség egyre inkább eluralkodik. Hogyan lehetne ebből kitörni?**

– Minél több irányba kell nyitni, a kultúra művelőinek egymás felé is, jobban bevonhatnánk a képzőművészeket az irodalmat képviselők mellett. Nem szabad kiszolgálni a trendet, a divatot, nem kell Harry Pottert vagy *A gyűrűk urát* kiállítani, de el kell fogadnunk, hogy a gyerekekben, a fiatalokban nosztalgia él a mítoszok világa, a régmúlt iránt, mert napjainkban nincsenek igazi hősök, ezekben pedig megtalálják azokat, akik mindvégig harcolnak a gonosz ellen, és a végén katarzisélményt nyújtanak. Lehetne az irodalmi, művészi utópiákból (Jókai, Karinthy, Déry) készíteni tematikus tárlatot, szerintem biztosan vonzaná a fiatalokat. Valószínűleg a reformkor idején többen kis Petőfi-nek, kis Kossuth Lajosnak képzeltek magukat, ma nem találunk ilyen követendő mintákat a közvetlen környezetükben, ezért néha furcsa hősöket választanak. Vegyük észre, és reagáljunk rá, hogy mi folyik körülöttünk.

Sulyok Bernadett
Unger Zsolt

Nagyszabású konferencia és szakmai kirándulások

Az 50 éves PIM május végi ünneppsorozata

A Petőfi Irodalmi Múzeum május végén háromnapos ünnepséggel köszöntötte barátait, az irodalmi muzeológia képviselőit, az elmúlt félszázadot – és természetesen saját magát. 2004. május 24-én egész napos nemzetközi muzeológiai konferenciára gyűltek össze az érintettek a Károlyi-palotában. Május 25-én és 26-án pedig szakmai kiránduláson vettek részt a múzeum dolgozói és a vidéki kollégák; helyszíneként a Duna-kanyar fontos emlékhelyei és múzeumi szolgáltak.

Az irodalom emlékezete című évfordulós konferenciánk

Az ünneppsorozat *Az irodalom emlékezete – Műtárgyak bővületében* című rangos konferenciával vette kezdetét. A rendezvény a köszöntőkkel indult: elsőként Koncz Erika helyettes államtitkár asszony (NKÖM) üdvözölte a házigazdákat és a vendégeket. Őt követte Matskási István, a Magyar Természettudományi Múzeum főigazgatója, egyben a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület elnöke. A külföldi meghívottak nevében Ulrich Ott, a marbach-i Schiller-Nationalmuseum und Deutschen Literaturarchiv igazgatója mondott köszöntőt. A vendéglátók részéről E. Csorba Csilla főigazgató-helyettes invitálta együttgondolkodásra, majd ünneplésre az egybegyűlteket.

A szentendrei Skanzen műemléki református templomában

A délelőtti folyamán – Fejős Zoltán, a Néprajzi Múzeum főigazgatójának elnökletével – több jeles előadásra is sor került. A sort Szörényi László professzor, az MTA Irodalomtudományi Intézetének igazgatója nyitotta meg: értekezésében – nem meglepő módon – a két intézmény együttműködésének hagyományairól beszélt. Egy vendégelőadó követte őt: Joseph A. Kruse, a düsseldorfi Heinrich Heine Intézet igazgatója tartott előadást *Poetische Erinnerungsorte (A költői emlékezet helyei)* címmel. Vígh Annamária, az NKÖM Múzeumi Főosztály vezetőjének *Irodalmi emlékhelyek – Múzeumi modernizáció* című dolgozatával zárult a délelőtti szekció.

A díszebédet követően folytatódott az előadások, ekkor Tarján Tamás egyetemi docens (ELTE Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszék) elnökölt. Lakner Lajos, a Debreceni Irodalmi Múzeum muzeológusa a *Múzeum, emlékezet, elbeszélés* hármas alappilléreire építette fel teóriáját. A PIM filiáléját, a Kassák Múzeumot képviselte Csaplár Ferenc igazgató *Egy írói hagyaték (fel)építése* című munkájával. Ezután Ratzky Rita, a PIM főigazgatója összegző előadását hallhatták a vendégek *Múzeumi műtárgyak a kutatás szolgálatában* címmel. A szünetet követően György Péter esztéta (ELTE Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet) vázolta a jelen és a közeljövő képét

Könyvbemutató a leányfalui Helytörténeti Gyűjteményben

Irodalmi múzeum a transznacionális globális korban elnevezésű munkájában. Újabb vendégelőadót köszönthettünk a pulpitusnál: Nop Maas irodalomtörténész, a hágai Nederlands Letterkundig Museum képviselőjében érkezett hazánkba, és tartott *Ein Museum als Archiv und ein Archiv als Museum (A múzeum mint archívum és az archívum mint múzeum)* címmel gondolatébresztő előadást. Végül Lackfi János költő, műfordító (PPKE Francia Tanszék adjunktusa) elemezte a kézirat és a levelezés modern kori lehetőségeit és korlátait az *Elektronikus üzenet és eleven szó* című felszólalásában. A konferencia Tarján Tamás zárszavával ért véget.

Az ünneplések sora viszont a konferenciával nem fejeződött be, kora este újonnan alapított díjunk átadására került sor. Az évforduló apropóján múzeumunk vezetősége döntött

a Fáma-díj megalapításáról, melyet idén először, majd minden évben rendszeresen odaítélnek két arra érdemes személynek. Mostantól egy jelenlegi és egy régi, illetve külső munkatárs bővíti a kitüntetettek táborát. Ez évi díjazottaink Balázs Istvánné gazdasági főosztályvezető és Botka Ferenc irodalomtörténész (az intézmény egykori főigazgatója).

Ünnepi koncertet a Danubia Ifjúsági Szimfonikus Zenekar szextetteje adott: vidám, humoros darabokat választva. Ezek után

rég elkészült új szárnyban berendezett raktár-kiállítást. Ezután a Skanzen különböző tájegységeket megelevenítő szabadtéri részlegének bejárása következett – többek közt az idén évfordulós Móricz Zsigmondra is utalva időztünk az észak-keleti régióban. Sári Zsolt, a vendéglátók muzeológus-sajtóreferense szakszerű és érdekességekkel telítődött szakvezetést tartott. Végül Szvorák Katalin előadóművész a capella népi vallásos énekeket szólaltatott meg a zsindeletűs református fatemplomban. A nagy melegben eltikkadt látogatókat közös ebéd várta a Skanzen területén található fogadóban.

Az út utána Leányfalu felé kanyargott buszunk kerekei alatt: célunk a Móricz-emplékház volt, az avatott kísérő pedig

A leányfalui Helytörténeti Gyűjtemény épülete

Kovács Tibor, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója mondott pohárköszöntőt, majd Harmati Béla nyugalmazott evangélikus püspök (Petőfi felekezeti hovatartozása okán) beszélt a múzeum kultúramegtartó küldetéséről. Bodó Sándor, a Budapesti Történeti Múzeum (egykori „társbérlnök” a Károlyi-palotában) főigazgatója és Keresü Katalin, az Ernst Múzeum igazgatója üdvözölte a megjelenteket. Záróakkordként a palotasor termeiben népes vendégsereg számára adott állófogadás szolgált.

A következő két nap (május 25-26.) nem csupán a vendéglátás, hanem a vendéglátás jegyében is telt. A második nap délelőttjén csapatunkat a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum (közismert nevén a Skanzen) munkatársai fogadták. A küldöttséget T. Bereczki Ibolya főigazgató-helyettes és Káldy Mária múzeumpedagógus köszöntötte, majd megtekintettük a nem-

Sin Edit. „Zarándokcsapatunk” a Helytörténeti Múzeum kiállításainak megtekintésével, majd az egykori lakóháznál koszorúzással adóztak a nagy író emlékének. Simon László, megyei múzeumigazgató a Pest megyei irodalmi muzeológia helyzetéről beszélt, valamint bemutatták Fábrián László *Íme, Európa* című könyvének új kiadását. Délután átkeltünk a Dunán Pócsmegyerre komppal. A szigeten megtekintettük a kis református templomot az ottani lelkész vezetésével, ahová Móricz gyakran járt családjával és egyedül is. A megemlékezést a helybéli Eszti néni elbeszélése tette élővé, aki mesélt Móricz-cal való találkozásairól (még egy cikkébe is beleírta az akkor tizenéves leányt), az íróember humoros szemléletmódjáról. Az estét egy leányfalui vendéglőben elköltött vacsorával zártuk.

A harmadik napon villámlátogatást tettünk Veres Pálné utcai Ady Emlékmúzeumunk felújított lakástárlatán, majd testü-

A Móricz által is látogatott pócsmegyeri református templom

Jubileumi pohárköszöntők a Lotz-teremben

letileg megindultunk a Sváb-hegy irányába. A cél a hegyen fekvő Jókai Emlékszobát rejtő ház és csodálatos ősfás parkja volt. A társaság Jókai Mór halála 100. évfordulójának emlékére közösen megtekintette a *Gyümölcsfák, rózsák, regények – Jókai és a Sváb-hegy* című kiállítást az ottani emlékszobában, majd meghallgatta Kalla Zsuzsa remekbe szabott előadását a témáról. Vidám percek következtek: a veszprémi Petőfi Sándor Színház művészei – Ács Anna muzeológus kolléganőnk hathatós közreműködésével – Jókainak egy öniróniával átítatott, fanyar komédiáját játszották el. (A darab címe – *A jószívű ember* – rögtön sokféle asszociációra adott lehetőséget: valójában metadarab, egy színmű megírásának keserveiről és a „rajongók” hátráltató hadáról...) A nem csak kultúrára éhes szakembereket lázba hozta a kert végében bográcsban gőzölgő ebéd feljűk szálló illata. A stílszerűen Jókai-bablevesből és lekvá-

Részlet Jókai A jószívű ember című egyfelvonásosából

Kalla Zsuzsa előadása Jókairól

ros buktából álló ebéd hamarost elfogyott, a jófajta vörösbor és a hús ser pedig kitűnő szomjoltónak bizonyult. Dicső véget ért az előző estéről maradt „50 éves” jubileumi, „vágásérett” torta is... Az ebédet kötetlen beszélgetés követte, melyen szakmai kérdések is felmerültek – megvitattuk a jövő évi terveket, különös tekintettel az akkor esedékes muzeológus-kirándulás idejére és helyszínére.

Unger Zsolt

A Károlyi-palota eredeti kilincseinek motívuma nyomán megálmodott Fama-díj, alkotója ifj. Szlávics László

Enteriőrkép az első Petőfi-kiállításból, 1959
Rendezők: Keresztury Dezső, Varjasné Nyilassy Vilma (fotó: Flesch Bálint)

Jaroslav Hašek-kiállítás egy részlete, 1984
A prágai Cseh Irodalmi Múzeummal közös tárlat
Rendező: Lencső László (fotó: Flesch Bálint)

A körömkéftől a babékoszorúig
A Tárgyak, ereklék című konferenciához kapcsolódó kiállítás egyik tárlója, 1990
Rendező: Kalla Zsuzsa (fotó: Gál Csaba)

Nyugat-emlékkiállítás a folyóirat megszűnése harmincadik évfordulója alkalmából, 1971
Rendezők: Baróti Dezső, Kabdebó Lóránt, Miklós Róbert, Rónay László, Szekeres László (fotó: Flesch Bálint)

Mórécz Emlékszoba Az állandó kiállítás részlete, 1982
Rendező: Birck Edit, Papp Mária (fotó: Gál Csaba)

A költészet mint világhiány című kiállításához kapcsolódó József Attila-esten Jordán Tamás és Sebő Ferenc, 1992 (fotó: Dobóczy Zsolt)

Örkény István írásából összeállított felolvasószínpadi előadáson Bálint András, Mensáros László és Mácsai Pál, 1994 (fotó: Dobóczy Zsolt)

Középen Károlyi Amy és Weöres Sándor irodalmi esten a közönség sorában, 1986 (fotó: Gál Csaba)

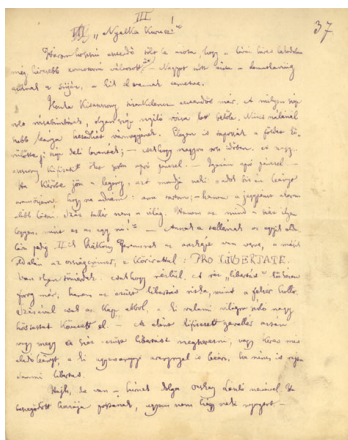
Erdélyi Lajos: Portrék (Erdélyi írókról készült fotók), 1991 A fotóművész Botka Ferenc főigazgatóval, Kőszeghy Péterrel és Sütő Andrásal a megnyitón, rendező: Kovács Ida, Ladányi József (fotó: Dobóczy Zsolt)

A Petőfi Irodalmi Múzeum újbóli megnyitása a Károlyi-palota felújítása után, Ratzky Rita főigazgató asszony, 2000. nov. 30. (fotó: Dobóczy Zsolt)

Tárak és kincsek

A Petőfi Irodalmi Múzeum gyűjteményeinek bemutatása

Jókai Szeretve mind a vérpadig című regényének egy kéziratlapja

A Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára mint önálló gyűjtemény szervezeteleg 1970-ben jött létre, Illés László főigazgatósa idején, aki az intézmény mai felépítését lényegileg ez időben alakította ki. Előtte ugyanis nem gyűjtemények (tárak) rendszerében, hanem korszakok, illetve témakörök szerint két nagy osztály, a XIX. és a XX. századi keretében működött. A Kézirattár alapját képező irodalmi kéziratgyűjtemények létrejötte 1909-től, a Petőfi Ház megalakulásától datálható. Első nagy különgyűjteményei a Petőfi, az Ady és a József Attila, amelyek az egyéb, ún. vegyes anyagoktól elkülönítve külön raktározási, feldolgozási és nyilvántartási egységeket képeztek. A Petőfi-külongyűjtemény a költő kézíratainak, műveinek, személyi dokumentumainak országos viszonylatban is leggazdagabb tárháza. Többek között olyan darabokat tartalmaz, mint a *Nemzeti dal*, *A nép nevében*, vagy Petőfi egyetlen drámai művének, a *Tigris és hiéná*nak eredeti kézírata. Petőfi könyvtárának saját kezű széljegyzetekkel ellátott darabjai, művei kiadásainak dedikált példányai is megtalálhatók benne. 1979-ben, Móricz Zsigmond születésének 100. évfordulóján a Kézirattárba került az író kézíratos hagyatéka is. Emellett a *Nyugatot* szerkesztő vagy abban gyakorta szereplő írók hagyatékaiknak, kézíratainak is gazdag gyűjtőhelye (pl. Füst Milán, Nagy Lajos, Szép Ernő, Tersánszky Józsi Jenő, Krúdy Gyula, Szerb Antal). Az 1970-es évek végén kapott lendületet erdélyi íróink kézíratos hagyatékaiknak illegális, majd hivatalos úton való áthozatala Magyarországra, alapját az erdélyi *Helikon* szerkesztőjének, Áprily Lajosnak a hagyatéka vetette meg. A vegyes anyagokon belül az egyik nagy egység a nyugati magyar emigráció íróinak kézíratos hagyatéka és legjelentősebb lapjaik, folyóirataik anyagának az 1980-as évektől gyarapodó gyűjteménye.

E táruk egyik friss szerzeménye Jókai Mór *Szeretve mind a vérpadig* című regényének jó állapotban lévő, ámde töredékes kézírata: egész pontosan 227, mindkét oldalán beírt lap, így jelenleg a teljes műnek mintegy harmada hiányzik. A Feszty család tulajdonaként számon tartott kézirat 1925-ben még hiánytalanul megvolt, ám az 1965-ös Jókai kritikai kiadás már csak a múzeumunkban lévő egyetlen lapról tudott, kézirat hiányában nyomtatott változatok alapján tette közzé. (Később a genfi Bibliotheca Bodmerianában Wimmer Éva talált rá még két beírt oldalra.) A regény 227 oldalnyi kéziratát egy bécsi professzortól 3 400 000 forintért vásárolta meg a Petőfi Irodalmi Múzeum 2002-ben.

A múzeum Könyvtára gyűjteményének alapjait szintén a Petőfi Háztól örökölte, az első kiadású Petőfi-kötetek ma is a tudományos kutatás, elsősorban a szövegkiadások alapvető forrásanyagául szolgálnak. A Petőfi Ház gyűjteménye őrizte meg

Jókai magánkönyvtárát is, körülbelül ezeröttszáz kötetet. Rendszeres vásárlás útján első kiadású Móricz-, Mikszáth-, József Attila-, Vörösmarty- és Kölcsey-kötetek is kerültek az állományba, kiegészülve az Ady családtól vásárolt egyedi könyvanyaggal. Az 1960-as években számos írói hagyatéék került gyűjteményünkbe ajándékozás révén, így pl. Bölöni György, Herczeg Ferenc könyvei. Folyóirat-állományunkban megtalálható az első magyar nyelvű lap, a *Magyar Museum* (1788/89-1792) teljes anyaga, valamint a *Nyugat* és a *Magyar Csillag* (1908-1944) minden eredeti példánya, amely a teljes borítóanyagot és a ritkán előforduló mellékleteket is tartalmazza. Móricz Zsigmond leányfalui könyvtárából került gyűjteményünkbe a *Kelet Népe* (1935-1942) teljes bekötött sorozata. 1976-ban magántulajdonból sikerült megvásárolni könyvtárunk egyik legféltettebb darabját, a *Vizsolyi Bibliát* (1590), Károli Gáspár fordításában az első teljes magyar nyelvű Szentírást. Közel kétszáz, a nyilvántartásban egyben tartott írói könyvtárát őrzünk. Mindezt szervesen egészíti ki a 30 000-es tételt számláló kisnyomtatvány-gyűjtemény, amely szintén egyedi ritkaságokat rejt (pl. az 1848-as *Tizenkét pont*, gyászjelentés gróf Széchenyi István haláláról). Az állomány nemcsak a tudományos kutatást szolgálja, hanem az eredeti, korhű példányok kiállítási tárgyakká is válnak.

Füst Milán: Nevetők (1923)

Egyik új szerzeményünk az elmúlt évben hazai műkereskedelmi forgalomban felbukkant német nyelvű Füst Milán-elbeszélés-kötet, a *Lachende Gesichter* (*Nevetők*), amit Thomas Mann-nak dedikált. Ez abból a szempontból is tanulságos, hogy a *Nyugat* első nemzedéke elsősorban német közvetítéssel igyekezett ismertté válni az európai irodalomban.

A Művészeti és Relikviatár egyik pillére, a Művészeti Tár XIX. századi anyagának gerincét a Petőfi Ház gyűjteményének műtárgyállománya adja. A tár anyaga az alábbi csoportokra osztható: festmények, grafikák, kisgrafikák, szobrok, érmek és fényképek. A festményállomány mintegy nyolcvan százalékban portré, kisebb százalékban tájkép, csendélet, esetleg épületábrázolás. Nagy jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy írók, költők milyen képeket helyeztek el szobájuk falán: a képek ilyenkor egyszerre relikviák és művészeti alkotások. A Művészeti Tár több ízben képzőművészeti pályázatot írt ki írók, költők születésének jelentős évfordulóin. A pályázatokat minden esetben kiállítás követte, majd vásárlások a beérkezett művek minőségi darabjaiból. Legrégibbi képeink a XVIII. századból valók, a Kazinczy-ösöket ábrázolják. Grafikai állományunk könyvművészeti egysége elsősorban ex libriseket tartalmaz, olyan ismert művészek nevével büszkélkedhet, mint Jaschik Álmos, Gulácsy Lajos, Kozma Lajos, Kádár Lívia. A több mint kétezer tételt számláló szobor-, kisplasztika- és éremgyűjtemény talán legrégibbi darabja Kazinczy Ferenc élőmaszkja, amely 1816-ban készült; itt

őrizzük Ady Endre halotti maszkjának első öntvényét is. Fotótörténeti kiadványok, tankönyvek, plakátok, képeslapok tették közzismertté az egyik legrégebbi magyar ősfényképet – fotógyűjteményünk büszkeségét –, Petőfi Sándor dagerrotípiáját. A harmincezres tételt megközelítő fotógyűjtemény páratlan értékű a magyar irodalommal foglalkozó kiadványok, kiállítások számára, de mérvadó a magyar fotótörténet szempontjából is. A relikviagyűjtemény, amit 1986-ban csatoltak a Művészeti Tárhoz, egyik legkiemelkedőbb bázisa a magyar nyelvterületen készülő irodalmi kiállításoknak, hiszen a tárlatok egyik lényeges eleme az írói környezet rekonstrukciója. Az első rendszeres és tudatos tárgyi gyűjtést a Petőfi Társaság kezdeményezte; Petőfi relikviáihoz a Jókai-hagyaték örökösaitől került a Petőfi Házba letétben és vásárlás útján. Ez a két hagyaték nemcsak személyessége, hanem tárgyainak szépsége, értéke által is a legbecsesebbek közé tartozik. Később Kazinczy-, Berzsenyi-, Kisfaludy-, Kölcsey-, Vörösmarty- és Madách-ereklyékkel egészült ki a gyűjtemény. Ma mintegy háromezer tárgyat őriz a Relikviatár. Nemcsak a hazai írók hagyatékaival nő évről évre, hanem egyre inkább az emigráns és határon túli magyar irodalom relikviáival is.

A Petőfi Irodalmi Múzeum Művészeti és Relikviatára 2001-ben vásárolta Telep Károly Laborfalvi Rózáról festett reprezentatív olajfestményét (mérete: 131x105,5 cm, szignója jobbra lent: Telep) a BAV egyik galériájában. A kép a múzeum képzőművészeti gyűjteménye számára igen becses, mivel – annak ellenére, hogy Jókai Mór hagyatékának jelentős része itt található – addig nem mondhatott magáénak olyan képet, amely Jókai Mór első feleségét, az érett, sikerei csúcsán álló színésznő-nagyasszonyt ábrázolta volna. A festményt, amelynek ára tetemes (2 300 000 Ft) volt, az Irodalmi Múzeum kizárólag a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyagi támogatása révén tudta megszerezni.

A Hangtár tevékenységét Vezér Erzsébet irodalomtörténész indította el: amikor 1963-ban a Petőfi Irodalmi Múzeumba került, elhatározta, hogy hangszalagon rögzített beszélgetések formájában fog irodalmi emlékeket gyűjteni. A Hangtár első éveiben többségében célinterjúk készültek Ady Endrére, József Attilára emlékezvén. Kétségtelenül hangtörténeti kincsek Lukács György, Ignó Pál, Fejtő Ferenc, Cs. Szabó László, Gyömrői Edit gondolatai. A Magyar Rádió hangmúzeuma legértékesebb felvételeinek másolatai folyamatosan helyet kaptak a gyűjteményben, és írói hagyatékok megvásárlása során is sikerült irodalomtörténeti jelentőségű hangszalagokra bukkanni. Az életút-beszélgetések az önfelelt, őszinte légkör következtében olyan gondolatok megfogalmazására teremtettek alkalmat, amely esetleg egy nyilvános rendezvényen, egy író-olvasó találkozáson nem történhetett volna meg. Később az anyaggyűjtés két típusát alakították ki: egy-egy nagy jelentőségű alkotói pálya egészének részletes felmérése (pl. Nemes Nagy Ágnes, Szentkuthy Miklós), illetve egy-egy témakör szerinti rövidebb vizsgálódás (pl. egy folyóirat köre), valamint valamely nagy alkotóra való emlékezések összegyűjtése. Az 1980-as évek második felétől a hanggyűjtemény még szorosabban kötődik a múzeum eseményeihez, nemcsak a hangtechnikai rögzítés révén, hanem azzal a szándékkal is, hogy a hang, a kép és a film legyen tartalmilag része az irodalmi kiállításoknak. A kilencvenes évek közepén létrehozták a Videótárat, amelyben a múzeum rendezvényeiről készített felvételek, a Magyar Televízió íróportréi, valamint szépirodalmi művek alapján készült játékfilmek másolatai kapnak helyet. A Károlyi-palota rekonstrukciója során kialakították a múzeum digitális hangstúdióját, elkészült az *Aranyhangok* sorozat első CD-je, amely hetven percnyi válogatás saját gyűjteményünkéből, többek között Babits Mihály, Karinthy Frigyes,

Kassák Lajos, Szabó Lőrinc hallható rajta. A sorozat második darabján Márai Sándor művei és gondolatai szerepelnek saját előadásában.

Egyik új büszkeségünk története 2002 decemberében kezdődött. A Bukaresti Rádió Külügyi Osztálya ekkor engedélyezte, hogy a Kolozsvári Rádió és a Petőfi Irodalmi Múzeum között megvalósulhasson a legrégebbi és legértékesebb irodalmi hangfelvételek megmentésének terve. Hangtárunk vállalta, hogy a Kolozsvári Rádióban 40-45 évvel ezelőtt rögzített interjúk, beszélgetések tekerceit felújítja, restaurálja, és digitalizált változatban CD-n visszaadja az eredeti felvétellel együtt. A múzeumi hanggyűjtemény így egy másolattal tovább gazdagodik, és az erdélyi irodalom számtalan fontos, emlékezetes perceit feltárva irodalomtörténeti jelentőségű ismereteket nyújt a kutatók és irodalombarátok számára. Az eredményes párbeszédet jelzi, hogy az elmúlt hónapokban három alkalommal válogathattunk a Kolozsvári Rádió Aranyhang-szalagtárában, így ma már Budapesten is, a Petőfi Irodalmi Múzeum stúdiójában felidézhető többek mellett Tompa László, Sütő András, Bartalis János, Méliusz József, Hervay Gizella, Kós Károly, Mikó Imre, Bajor Andor, Böződi György hangja. A kutatómunkát számtalan irodalmi anekdota kíséretében készséggel segítették Muzsnay Magda és Orbán Katalin, a Rádió irodalmi szerkesztői. Szomorú pillanata volt eddigi együttgondolkodásunknak, amikor néhány hónapja Magda asszony váratlan haláláról értesültünk. Személyével már nem, de több tucatnyi értékes irodalmi riportjával találkozhatunk a múzeum hangtárában. Az erdélyi hangtári kapcsolat 2004 áprilisában tovább bővült, amikor a kolozsvárihoz hasonlóan a Marosvásárhelyi Rádióval is sikerült megerősíteni a közös munka feltételeit. Borbély Melinda és Jászberényi Emese irodalmi szerkesztők a negyven esztendővel ezelőtt megalapozott gyűjtemény első darabjai között válogattak. Balogh Edgár, Kacsó Sándor, Franyó Zoltán, Molter Károly, László Gyula, Székely János, Illyés Kinga, Szász János, Benedek Flóra megszólalása nemcsak személyes emlékek felidézésére nyújt lehetőséget, hanem körképet ad az erdélyi magyar irodalom helyzetéről, értékeiről. A múzeum hangtárosa nem titkolják, hogy tevékenységüket más földrajzi irányokba is szeretnék kiterjeszteni. A legközelebbi úticélok között szerepel Pozsony és Lendva.

Sulyok Bernadett

Telep Károly festménye Laborfalvi Rózáról

Visszatérés a múlt labirintusába

Beszélgetés Gulyás Klárával, a Könyvtár egykori munkatársával

Gulyás Klára a Petőfi Irodalmi Múzeum Könyvtárának erkélyén – 1982 augusztusa
Tasi József felvétele

– Mondhatni évtizedeket dolgoztál a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Pontosan mikor és milyen körülmények között kerültél a múzeum könyvtárába, és meddig dolgoztál itt?

– Hát bizony az már nagyon régen volt. 1962 márciusában kerültem ide, és harminc évig dolgoztam e falak között. '82-től nyugdíjasként, utána még jó tíz évig szerződéssel. De mint kutató azután is állandóan bejártam, s bejárok a mai napig, a könyvtárat és a kéziratárakat szoktam használni. Tekintettel arra, hogy édesapám, Gulyás Pál hagyatéka ide került, emiatt mindenképpen kötődöm a múzeumhoz, tulajdonképpen munkahelyemnek tartom most is.

Előtte a Néprajzi Múzeumban dolgoztam – egy tartósan beteg könyvtárost helyettesítettem –, és bár vonzódtam a néprajzhoz, azért kicsit idegen terület volt számomra. Irodalomtörténész vagyok, az Eötvös Loránd Tudományegyetemre jártam magyar és történelem szakra, dolgoztam újságíróként is. A Néprajzi Múzeumban ismerkedtem meg Lengyel Dénes feleségével, Kovács Ágnes néprajzkutatóval, ő hallotta, hogy állást keresek, felhívta rám a férje figyelmét, aki akkor helyettes főigazgató volt a múzeumban. A betegállományban levő Szántó Judit visszamaradt fizetésének egy részére szerződtettek a könyvtárban, aki akkor súlyos beteg kórházban feküdt.

– Ilyen híres kolléganőről, mint Szántó Judit, biztosan meséltek neked.

– Való igaz. József Attila hajdani élettársa ellentmondásos személyiség hírében állott, sok panaszt és anekdotát hallottam róla. Nem voltam teljesen meglepve, mert József Attila kortársai szóban és írásban is többnyire negatívan nyilatkoztak róla. Itt is beszélték, milyen nehéz együtt dolgozni vele. A halálos kór diagnózisa után szinte hihetetlennek tűnt, hogy '62 nyarán egyszer csak megjelent a múzeumban, így én magam is találkozhattam ezzel a rendkívüli asszonnyal. Úgy élt itt hónapokon át, mintha soha nem lett volna beteg, még vidéki utakra is vállalkozott előadást tartani.

Aztán '63 tavaszán sajnos összeomlott. A véletlen úgy hozta, hogy amikor már csak hetei voltak hátra, egy fiatal kolléganőm megkért, kísérjem el a Kútvolgyi Kórházba, ahová Judit bekérte őt. Tudtam, hogy Judit korábban nagyon méltatlanul bánt ezzel a kolléganővel, aki kiváló és lelkes kutatója volt József Attila életművének. A haldokló Judit talán lelkiismeret-furdalást érzett, s emiatt kívánta a találkozást, amelyre ma is megrendülten emlékezem. A hajdani szép, erős, csupa élet Judit megtörtén, kóró-soványan ült az ágya szélén. Szándékos elterelő fecsegés folyt közömbös dolgokról, miközben mindhárman tudtuk, ezek már a végbúcsú szomorú percei. Nem volt semmi bocsánatkérés, de a gesztusok, a lázrózsás arc, a messze néző, szinte könyörgő tekintet szavak nélkül is vallott. A folyosón és lefelé a lépcsőn, némán zokogtunk.

– Milyen állapotban volt a Károlyi-palota '62-ben?

– Látványosan átmeneti állapotban, de sajnos ez hosszú évekig tartott. Valahol folyton vakoltak, festettek, villanyt szereltek, ráadásul a födém meg a tetőtér is szinte életveszélyes volt. Jószerével csak állandító munkák folytak, mivel a kulturális minisztériumnak nem volt elég pénze. A palota mostani állapota a '97-ben elkezdődött, négy évig tartó, nagy szakértelemmel végzett, teljes körű felújításnak köszönhető. '64 körül alakították ki a Károlyi család lakosztályát Horváth Márton igazgatósága idején, de a csodálatos stílbutorokkal való berendezést már Lakatos László főigazgatónk végeztette. Károlyi Mihály özvegye, Andrassy Katinka, a „vörös grófnő” egy időben többet tartózkodott itt, mint Franciaországban. Károlyi Mihály emlékére kiállítás is rendeztek.

– Hol helyezkedett el ez a kiállítás?

– A jelenlegi Könyvtár két legszélső szobájában. De amikor 1962-ben ide jöttem, az a két szoba még az igazgatóság helye volt.

– Hogyan működtek a különböző táruk?

– A táruk más rendszerben működtek, mint manapság. Lényegében két osztály volt: a XIX. és a XX. századi. A XIX. századi vezetője Varjas Béláné Nyilassy Vilma volt, vele dolgozott még a múzeum megalapítása óta két kitűnő szakember: Balkányi Enikő és Miklós Róbert. A XX. századi osztályt '63-ig Szántó Judit vezette, majd halála után Sára Péter. Az ő munkatársai Fehér Erzsébet és Illés Lászlóné voltak. A többi részleg, így a könyvtár sem volt különálló osztály, a relikviatár is csoportszerűen működött.

A XIX. és XX. századi osztályon belül oszlottak meg a kéziratok, hagyatékok, munkaszobáikban zárt szekrényekben tárolták, a katalógusdobozokat is, szörnyű zsúfoltságban. A legféltettebb relikviákat szintén a két osztály őrizte, a többi anyagot pedig egy nagy, hosszú teremben, elzárva gyűjtötték, melynek tréfásan „virslő” volt a neve. A művészeti tár egy személyből állt, a kiváló művészettörté-

nész, Vayerné Zibolen Ágnes mindent maga végzett szerződéses kiegészítővel. A restaurátor feladatát szintén csak egy személy látta el alkalmi segédmunkaerőkkel. Minden osztálynak és részlegnek külön ún. segédkönyvtára volt, melynek anyagát is ők szerezték be. Az egész ház afféle amorf állapotban volt, és tulajdonképpen mindenki mindent csinált, a munkakörök egybefonódtak, a kétféle arculat, a tudományos munka és a közművelődés teljesen elvegyültek. A centrumban a kiállítások rendezése állt. Nemcsak itt a palotában, hanem vidéken is (Vál, Nikla, Balatonszárszó stb.) folyton nyíltak kiállítások, melynek rendezői és gazdái a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársai voltak. Budapesten is létesült több hozzánk tartozó emlékszoba, emlékház, pl. a sváb-hegyi Jókai-szoba, vagy a Gát utcai lakás, József Attila gyermekkori otthona.

– **Mesélj a könyvtárról, ottani feladataidról!**

– A könyvtár gyakorlatilag osztályként működött, annak ellenére, hogy Pór Anna csoportvezetői beosztásban irányította. Amikor felvettek, éppen abba a fontos munkába cseppentem, melyben a könyvtár központi katalógusába és nyilvántartásába az összes osztály és tár könyv- és periodikaanyagának beépítése folyt. A segédkönyvtárakat a muzeológusok szobáiban még csak-csak elértük, de az általuk szerzeményezett és kiállított anyagokkal bizony bajban voltunk. A kiállításokat nem lehetett lebontani, az utólagos katalógizálást „röptében” kellett megoldanunk: néha lezártunk egy-egy termet, vagy olyan napokon dolgoztunk, amikor a múzeum a látogatók számára nem volt nyitva. Ugyanez a kényszermegoldás vonatkozott az irodalmi emlékházakban levő anyagokra is, jómagam is többször utaztam e célból vidékre.

A könyvtárban sokféle dolgot csináltam. Címleírás és beszerzés volt a fő területem, de az ügyeletben is részt vettem, sőt évekig a könyvek cipelését is magunk végeztük. Persze akkor még raktár nem létezett, a könyvek a két munkateremben álltak. Csak a '70-es évek közepétől, Botka Ferenc osztályvezető irányításával létesült tömörraktár, ami nagyban megkönnyítette a tárolást. A kézikönyvtár is akkor bővült ki, gyűjteményünk nagy része lekerült a tömörraktárba, és akkor már raktárost is foglalkoztattunk. Komoly nyereség volt a könyvtár számára a '72-ben Kecskemétről felkerült Birck Edit, aki egyetemi könyvtárosi diplomával, jó előképzettséggel rendelkezett. Tehetségével és közismert szorgalmával, munkabíráásával muzeológus szerepkörben is kiteljesedett. Botka Ferenc '78-ban, főigazgatói kinevezésekor neki adta át a könyvtár vezetését, így az általa megindult fejlesztés tovább folytatódott. '80-tól nyugdíjazásomig én voltam a helyettese.

Könyvtárunk, tudományos szakkönyvtár lévén, kizárólag kutatókat fogadott, akik konkrét céllal jöttek. Egyetemi hallgató is csak kivételesen, ha szakdolgozathoz keresett anyagot. Olvasótermünket a kéziratár kutatói is használták, s ez ma is így van. Sok ismert író, irodalomtörténész megfordult itt. A Jókai és Petőfi kritikai kiadásnak nemcsak a szerkesztői, de mindkét főszerkesztője – Lengyel Dénes (Benedek Elek unokájaként sokszor beszélt a nagy mesegyűjtőről) és Kiss József – házbelieliek voltak. Utóbbi ugyan hivatalosan az Akadémia munkatársa, mégis a könyvtárban állandó külön asztallal rendelkezett. Ilyen tudósokat öröm volt fogadni és szolgálni, de a saját vágyak és ambíciók, a személyes irodalomkutatás bizony rendszerint háttérbe szorult. Ezeket alá kellett rendelni a napi múzeumi feladatoknak, melyeket emiatt néha robotnak éreztünk. A mai muzeológusok talán nem is tudják, hogy a hetvenes évek végéig szabad szombat nem létezett, és kutatónapot is csak igen kivételes esetben vehettünk igénybe.

– **Az osztályok és részlegek jelenleg is fennálló rendszerét Illés László hozta létre. Milyen koncepció alapján történt ez?**

– Illésnek nagyon jó és gyors áttekintő készsége volt. Emellett komoly tudományos múlttal rendelkezett, a két világháború közötti szocialista irodalommal, főként a szocialista emigráció irodalmával

foglalkozott. Számos kutatást végzett külföldi levéltárakban, könyvtárakban. Elődje, Lakatos László az intézmény közművelődési jellegét tartotta fontosnak, Illés vezetése alatt viszont a tudományos munka került előtérbe. Véleményem szerint a két tevékenységnek együtt kell működni. Illés a kutatónapok rendszerét szorgalmazta és kiszélesítette. Több tehetséges irodalomtörténészt hozott be munkatársnak, pl. Kabdebó Lórántot, Taxner-Tóth Ernőt, Láng Józsefet. S bölcs dolog volt, hogy Botka Ferencet is megnyerte a múzeum számára, aki egy időben helyettese is volt, és hozzájárult hasznos terveinek megvalósításához.

– **Ha Illésnek ilyen lényeges szerepe volt a múzeum mai rendjének megalapozásában, miért történt, hogy kinevezése után több jó szakember eltávozott?**

– A nyugdíjkorhatár elérézését talán túl szigorúan betartotta, s ezt több régi munkatárs személyes sérelemnek vette. Bár szerintem ebben inkább az vezérelte, hogy a muzeológus gárdát fiatalítsa, s többüket szerződéssel továbbra is foglalkoztatta. Zömmel pozitív tulajdonságai mellett túlságosan fölényes, lekezelő modora volt, emiatt sok érzékeny embert elriasztott magától.

Ráadásul az ő idején, '72-ben robbant ki egy kellemetlen história, amely Vezér Erzsébet nyugdíjaztatásával ért véget. Az ügyet akkor és azóta is sokféleképpen magyarázták, maga Vezér többször nyilatkozott róla. De azt hiszem, a teljes igazság a mai napig nem derült ki. Az előzményhez hozzátartozik, hogy voltaképpen 1963 után már országszerte kezdett lazulni a politikai szigor, ám azért még kemény idők jártak. Ekkor történt, hogy Vezér Erzsébetet (aki neves Ady-kutatónak számított) menesztették az Akadémia Irodalomtudományi Intézetéből. Két munkatársa is „repült”, Jenei Ferenc és Szekeres László. Horváth Márton mindhármukat befogadta, Vezér hamarosan megszervezte ('63-ban) a hangtárat, amelynek vezetője lett. Nagy tehetséggel és ambícióval fejlesztette, Illés László főigazgatóvá kinevezésekor már komoly híre volt a szakmában, sok új munkatárs tevékenykedett a szárnyai alatt (köztük '56-os múltúak is). Rengeteg interjú készült, főleg neves írókkal. Ekkor ment el magnójával Tasi József kollégánk Vas Zoltánhoz...

– **Ki volt Vas Zoltán?**

– Vas Zoltán a szovjet emigrációból magas katonai ranggal érkezett haza 1945-ben, és itt több kormányzintű gazdasági és politikai állást töltött be, az Országos Tervhivatal elnöke is volt. Ám '56 után meghasonlott, és kizárólag a már korábban is művelt irodalmi ambícióinak élt. Ekkor írt egy olyan memoárt, melynek publikálását Aczél György miniszter nem engedte. Ezért Londonba utazott, és ott akarta megjelentetni. Aczél megtudta, dühöngött, letiltotta. Ekkor bővített változatát – melyben Aczél is kipellengérezte – gépiratként kezdték terjeszteni, a sokszorosításban Vezér Erzsébet is aktívan tevékenykedett.

Később Tasi Jósikától hallottam a történet folytatását. Ő tudott Vas Zoltán memoárjáról, s a vele készült interjúban kitért erre a témára is. Másnap reggel 7 óra tájban megjelent a politikai rendőrség két nyomozója, s a gazdasági igazgatóval kinyitotta a hangtárat. Elvitték, mondhatnám elkobozták a szóban forgó hangszalagot. Ezután került sor főigazgatónk által Vezér Erzsébetre „tetemre hívására”, akit mint főnököt Tasi magnófelvétele miatt felelőssé tett. A dolog azzal ért véget, hogy Vezért azonnal nyugdíjaztatta, két munkatársát, Tasi Józsefet és Tamási Áronnét áthelyeztette a könyvtárba, a hangtárban pedig új vezetővel látványosan leltározást csináltatt.

– **Ez volt hát az oka Vezér Erzsébet menesztésének?**

– Véleményem szerint inkább jó ürügy volt az eltávolítására Tasi

Vas Zoltánnal készített interjúja, s egyben meghajlás a nagyhatalmú Aczél György akarata előtt, hiszen ő állt a háttérben. Állítólag a politikai nyomozás Vezér faggatásakor – régi bevált módon – a korábbi „véteket” is előrángatta, kötődését a liberális szellemiségű barátokhoz, valamint az öreg Lukács Györgyhöz, aki fekete báránynak számított abban az időben. Vezért én afféle szabadszájú és szabad lelkű, örök ellenállónak tartottam, aki főnökeit sem kímélte. Néhányszor engem is – vélt sérelmek miatt – gúnyos jelzőkkel illetett, mégis szerettem őt és tiszteltem, sőt irigyeltem szókimondását, bátorságát.

Manapság már nagyobb távlatból, tisztábban és biztosabban lehet elemezni az akkori korszakot, s tűnődni a különös kombinációkon. Gondoljunk bele, az ötvenes években hány ember került börtönbe, holott korábban kifejezetten a szélsőbalhoz tartozott, partizánként harcolt a második világháborúban, munkatáborból vagy szovjet emigrációból tért haza. Rákosi idején még Aczél is ült. Pór Annát többek között azért nem nevezték ki a könyvtár osztályvezetőjének (csak csoportvezető lehetett), mert ott volt börtönviselt férje a háttérben. Elvált férjem miatt – aki kétszer is ült – rajtam is ott volt a bélyeg.

– Visszatérve Illés Lászlóra, milyen körülmények között távozott innen?

– Lejárt a megbízatása, s úgy hírlett, saját döntése nyomán. Persze valószínűleg a Vas Zoltán-ügy sem tett jót neki, s az is belejárt, hogy sokan ettől fogva még nagyobb ellenszenvvel viseltettek iránta, főleg a fölényessége miatt. Egyébként is másra volt hivatva, s nem sérelemmel távozott. Amit a múzeum rendszerében kialakított, az jónak bizonyult, azt mindenki elismerte.

Sajnos utána olyasvalaki került hozzánk Raffai Sarolta személyében, aki cseppet sem volt a múzeum élére való. Írónként ismerték, és korábban a parlament alelnöke volt. Kezdetől fogva szinte mindenkivel konfliktusba keveredett, nehéz természetével és olykor kifejezetten durva megnyilvánulásaival rengeteg embert megbántott. Igazgatósága utolsó évében a Magyar Rádióban tett egy nyilatkozatot, amelyben „döglött halak akváriumá”-hoz hasonlította a múzeumot. Ezzel mindenkit felháborított, megsértődni sem lehetett rajta, olyan abszurdum volt. Végül '83-ban nyugdíjba vonult a „szakácsné”, ahogyan egyesek a háta megett gúnyolták.

– Mikor jutott végre nyugvópontra az intézmény?

– Szerintem akkor, amikor Botka Ferenc került a főigazgatói székbe. Ő '70-78-ig vezette a könyvtárat, majd főigazgató-helyettes lett, 1984-től pedig egészen '93-ig állt a múzeum élén. Mivel már Illés László mellett is dolgozott – Raffai nehéz korszaka után –, úgy vehette át a vezetést, hogy ismerte és elfogadta a továbbfejleszhető alapokat.

– Miben látod az ő stabilizáló szerepét?

– Botkának irodalomtörténészként már a múzeumba érkezésekor komoly híre és rangja volt. Mint tudós a kutatómunkát itt is fontosnak tartotta, ugyanakkor kiállításokban is tudott gondolkodni, s a közönséggel való kapcsolattartást is szem előtt tartotta. Emellett rendkívül jó modora volt, sugárzott belőle a tisztesség, mindenki szerette.

– Milyen jelentős kiállításokat emelnél ki, melyek számodra meghatározóak, illetve neked különösen tetszettek?

– Petőfi-kiállítást kezdetől fogva rendeztek, de a baj az volt a korai kiállítások nagy részével, hogy ún. papírkiállítások voltak: kevés látványelem, rengeteg tárló, amikbe mindent bele akartak zsúfolni, azt gondolván, hogy az emberek ott helyben el is olvassák. Gyakran az eredeti kéziratokat állították ki, mert akkoriban csak rossz mi-

nőségű másolatokat tudtak készíteni. Mindenesetre akár másolatokat, akár az eredetit állították ki, a tárlók nem arra szolgálnak, hogy a látogató végigolvasson hosszú leveleket, költeményeket, könyvoldalakat. Idővel rájöttek, hogy sokkal érdemesebb a látványra helyezni a hangsúlyt, ennek segítségével az irodalomtörténeti lényeg jobban meg tudják mutatni. Gyűjteményünkben nagyon sok relikvia található, így lehetőség nyílt olyan kiállítások rendezésére, amelyekben nem a kiállított papírtömeg dominált. Az írók mindennapi tárgyaival fel lehet kelteni az érdeklődést műveik iránt. A közönség szereti tudni, ki milyen kalapot viselt, milyen volt a sétabotja. Egyik alkalommal pl. kiállították Móricz Zsigmond bakancsát „gyalogolni jó” felirattal. Emlékszem egy Csehov-kiállítás tárlójában az író molyrágta sapkájára. Megfigyeltem, hogy ezeket a használati tárgyakat, ruhaneműket mindig szeretettel nézik, mert azáltal, hogy az íróhoz, költőhöz tartoztak, úgy érzik, annak szellemiségét sugározzák.

1964-ben Jenei Ferenc Zrínyi halálának 300. évfordulójára szép és fontos kiállítást rendezett. Fehér Erzsébet – zenében is járatos fiatal munkatársunk –, zenei anyagnak Kodály *Zrínyi szövege* című oratóriumát ajánlotta, amely a költő *Az török áfium ellen való orvosság* című prózai műve alapján készült. Problémát az jelentett, hogy az oratórium indexen volt, mert '56-ban gyakran játszották, ezért féltek, hogy a levert forradalom szellemét éleszti. Horváth Márton mégis támogatta az ötletet, és a Magyar Rádiótól kölcsönkértek egy magnószalag-másolatot, így az oratórium a kiállítás megnyitóján elhangzott. A közönség megrendülten fogadta a zenét, a refrénszerűen fel-felhangzó „Ne bánts a magyart!” kiáltásokat. Természetesen Kodálytól engedélyt kértek, tudott az eseményről, a nyitást követő napon eljött a feleségével együtt, bekapcsoltatta a zenét és megnézte a kiállítást. Majd a többi termet is bejárta, végül Horváth Márton beinvitálta a szobájába. Nagyszerű élmény volt Kodályt látni itt, s ilyen közelről, amint a tárlók közt jön-megy, szemlélődik. 1966-ban, két év múlva Jenei egy másik izgalmas kiállítást rendezett Heltai Gáspárról mint meseíróról, a megnyitóján korabeli énekes művek is elhangzottak. Gyakorlattá vált, hogy a megnyitókra nemcsak szavalóművészeket hívtak meg, hanem énekeseket, zenészeket is, s zeneművek is elhangzottak a szövegek mellett.

A látványt nemcsak a kiállított relikviák fokozzák. Szabó Lőrinc halálának tizedik évfordulójára, '67-ben az emlékkiállítás installációi különleges áttetsző üvegből készültek (azelőtt vastag, nehézkes fakeretes tárlókat használtak). A két rendező, Parancs János és Fehér Erzsébet megszerezte a családtól Szabó Lőrinc *Illatorgona* nevű bizarr gyűjteményét: egy hosszú dobozban sok-sok üvegcsében a dögszagtól a legesodálatosabb virágillatig mindenféle szagminta szerepelt. Emellett mindenki megállt és elolvasta a magyarázó feliratot. Tűnődni lehetett rajta, mi mindenre képes a költői szélesség.

A '62-es, Sára Péter által rendezett Móricz-kiállítás azért is volt nevezetes számomra, mert az én nagyapám, dr. Gulyás István fiatalkori fényképét is ott láthattam *A jó tanár* felirattal. Móricz a legkedvesebb tanáraként tartotta számon – latint, görögöt és magyar irodalmat tanított –, s ilyen címmel hosszabb emlékezésben örökítette meg.

Felejthetetlen volt számomra a '78-as Krúdy-kiállítás, melyet az író születésének 100. évfordulóján, a Krúdy-centenárium alkalmából rendeztek. Kerényi Ferenc és Lencsés László valódi látványt alkotott, magát a régi Tabánt jelenítve meg. Zeg-zugos utcácska, házfal, az ablakokon betekintheztünk a szobákba. Majmunka szobáját is odavarázsolták, amelynek asztalán többek közt nagyanyám testvérének pici, fekete retikülje és horgolt kesztyűje is látható volt. Berendeztek egy ivót, amihez eredeti anyagot nehezen találtak, így került oda a családomtól származó oroszlanos nagy ingaóra. Fel is lehetett húzni, működött. Egy nagyobb terem parkettáját száraz

avarral terítették be, mintha erdei sétány volna, s ott állt két embernagyságú bábu, szerelmespárként, a távolba révedve. A kiállítás megnyitójára a Postamúzeumtól egy csodaszép vörös postakocsit béreltek. Valódi lovak húzták be az utcáról a kapualjba, s korhű ruhában fiatal pár szállt ki belőle. Velük kezdődött a megnyitó.

Az 1991-ben készült Németh László-kiállításban is volt némi részem, mivel Németh László az apám legjobb barátja volt. A tárlat egyik helyiségében *Gulyás Pál szobájában* felirattal enteriőrt alakítottak ki az eredeti debreceni helyszín relikviáival, központi helyén az ágygal, melyben Németh László sokszor aludt. Nemcsak a második világháború előtt, apám életében, de később is lelerucant Debrecenbe, és amint azonos című tanulmányában megírta (*Gulyás Pál szobájában*), „a megüresedett csigaházban” elmélyülten tudott dolgozni. A kiállításhoz, melyet G. Merva Mária rendezett, sok fotót, dedikált könyvet és különböző használati tárgyakat adtam, némelyik a Németh család hajdani bocskaikerti nyaralójából származott. Ez alkalomra időzítve jelent meg a múzeum kiadásában a kettejük levelezését tartalmazó nagy kötet, melyet Mervával közösen szerkesztettünk.

1980-ban a Gogol-kiállítást (egészében a moszkvai Állami Irodalmi Múzeum anyaga volt) Kerényi Ferenc kitűnő ötlete tette nevezetessé. A Petőfi Irodalmi Múzeum megbízásából ő volt a hazai rendező, s felkérte Darvas Ivánt, hogy a megnyitón az általa éveket sikeresen játszott monodrámából, az *Egy örült naplójából* adjon elő. A kiállítóterem egyik sarkában felállították a színháztól kölcsönként díszletet. Darvas Iván ugyan nem viselt jelmezt, de félelmetes volt, ahogy pillanatok alatt átváltozott. Nagyon közel volt a nézőkhöz, ami fokozta az örültté alakulás hatását.

– A '60-as évektől kezdve milyen közművelődési programok voltak a házban? Történt-e profilváltás a közművelődési tevékenységeken belül?

– Profilváltás annyiban történt, hogy Illés László a '70-es évek elején Közművelődési Főosztályt hozott létre, amely nagyon hasznosnak bizonyult. Munkatársai – többnyire fiatalok – sokszínű, új és ötletes rendezvényekkel jöttek elő. Saját muzeológusaink mellett olykor művészeket és külső szakembereket is foglalkoztattak. Mészáros Emőke a múzeumpedagógia keretében bábéladásokat szervezett, gyakran a gyerekeket is aktívan bevonva.

De visszatérve a hatvanas évekre, akkor is számos rendezvény készült. A kiállítások többnyire egy-egy író születésének vagy halálának az évfordulójához kapcsolódtak, hozzájuk rendszerint emlékműsorokat, konferenciákat szerveztek. De nem kifejezetten irodalmi vonatkozású előadások is szerepeltek a programok között. Horváth Márton pl. felkérte Földes Imre neves zeneesztétát egy előadássorozat tartására, amit zongorajátékkal illusztrált, és rendszerint előadóművészeket is felléptetett. Olykor vers és zene meghatározott téma keretében egyszerre szórakoztatta a közönséget. Ha jól emlékszem, '63-ban a Bartókot játszó zongorista mellett több költő is szerepelt. Megrázó élmény volt, amikor Nagy László, jellegzetes kis botjával felbicegett az emelvényre, és óriási hévvel szavalni kezdte *Tűz* című versét, melyben a refrénszerű motívumok úgy szóltak, mint a szívdobogás: „...tűz/ te gyönyörű./ jegeken győztes-örömmű./ ne törd, hogy vénhedjünk sorra./ lélekben szakállasodva...” Merész tett volt abban az időben ilyen lázító sorokkal pódiumra lépni. A vers '56-ban íródott.

Nyaranta a hatvanas években a Hangversenyrendező Iroda magas színvonalú koncerteket szervezett a Károlyi-palota udvarán. A múzeummal szerződést kötöttek, és bérleti díjat fizettek. A művészek az itt lakó gondnokcsalád egyik szobáját használták öltözőként, hogy jelmezt vagy estélyi ruhát öltsenek, és rendbe szedjék magukat a fellépéshez. Mi, kollégák az ablakokból hallgattuk az előadásokat, amelyeken jeles operaénekesek szerepeltek. Többször vezényelt Lamberto Gardelli, aki rendkívül népszerű volt.

– A múzeum gondnoka itt lakott?

– Igen, úgyszólván ősidőktől fogva, családostól. Juhászék – így hívták őket – még a Fővárosi Képtár alkalmazottaiként kerültek a palotába, mivel munkájukra továbbra is szükség volt, a Petőfi Irodalmi Múzeum átvette őket, s szinte életük végéig itt laktak.

A múzeum lassanként kezdte kinőni a házat, ennek oka elsősorban az volt, hogy az épületben több más intézmény is helyet kapott. Ráadásul az egyik távolabbi szárny szobáiba az ötvenes években a környékről jó pár ember illegálisan beköltözött, s itt megöregedett, nem lehetett kitenni őket. A földszintet régészekkel kellett megosztani, akik nemcsak irodákat, hanem laboratóriumokat is működtettek. A pincét is használták ásatási leleteik raktározására. S ugyanitt volt a Természettudományi Múzeum kitömött állatgyűjteménye, köztük egy óriásbálna, amely hosszával egy egész termet betöltött az alagsorban. (Most a Természettudományi Múzeum új épületében állították ki.) Ez az áldatlan állapot a '80-as évek végére lassanként megszűnt, de utána még évekig tartott a kiürített helyiségek renoválása, s csak a palota végleges felújításával, 2000-ben fejeződött be. A hatalmas labirintushoz hasonló pincerendszert és a többi felszabadult helyiséget tehát ma már a múzeum önállóan birtokolja.

Én is elkalandoztam a múlt labirintusában, de hát az emlékezés úgy működik, mint a láncreakció: egyik történet gerjeszti a másikat, és nehéz megálljt parancsolni.

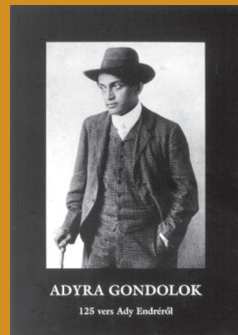
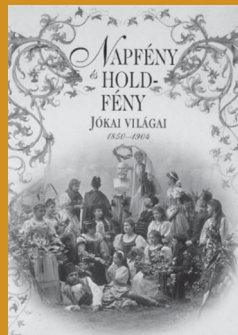
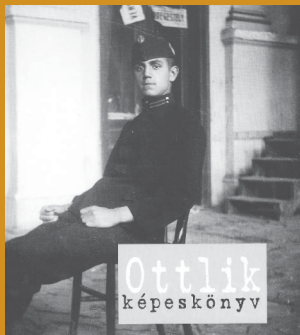
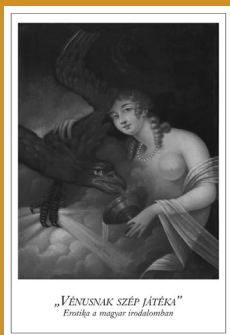
Befejezésül hadd idézzem meg a tíz éve eltávozott kollégánk szellemét. Baróti Dezsőre gondolok, akit sokan itt csak „professzor úr”-nak neveztek. Ő a szegedi egyetem rektora volt, könyveket írt, a Sorbonne-on is előadott. Mégis szerény és egyszerű maradt. Néha úgy tűnt, hogy maga a bölcs Szókratész telepedett le közibénk. Ha latin vagy görög szövegeket silabizáltam, mindig lehetett rá számítani. Fiatalon nagy költőnk, Radnóti barátja volt, könyvet is írt róla. '57-ben a Gyűjtőfogházba került, majd szabadulása után a múzeumban kapott munkát. Kívánom a mai fiataloknak: legyenek hozzá hasonlók! Tehetség? A „nagy lélekhez” talán az sem kell, vagy kevesebb is elég.

Sulyok Bernadett

A Gogol-emlékkiállítás megnyitóján Darvas Iván ad elő egy részletet az *Egy örült naplójából*, 1980

A moszkvai Állami Irodalmi Múzeummal közös kiállítás
Rendező: Kerényi Ferenc (fotó: Flesch Bálint)

A Petőfi Irodalmi Múzeum legújabb kiadványai:

- Vezér Erzsébet: **Megőrzött öreg hangok. Válogatott interjúk**; PIM, 2004
 Ratzky Rita: **Vénusnak szép játéka. Erotika a magyar irodalomban**; katalógus; szerk. Thuróczy Gergely, PIM, 2004
 Ottlík képeskönyv; szerk. Kovács Ida, PIM, 2004
 Mészáros Tibor: **Márai Sándor bibliográfia**; Helikon–PIM, 2003
 Ratzky Rita–Thuróczy Gergely: **„Költő hazudj, de rajt’ ne fogjanak”**. Arany János-émlékkiállítás; katalógus; PIM, 2003
 Mérlegen egy életmű. Déry Tibor halálának 25. évfordulóján rendezett tudományos konferencia előadásai; szerk. Botka Ferenc, PIM, 2003
 Déry Tibor: **Barátságos pesszimizmussal**; sajtó alá rendezte Botka Ferenc, PIM, 2003
 Déry Tibor: **Sorsfordító évek X-ben**; sajtó alá rendezte Botka Ferenc, PIM, 2002
 Déry Tibor: **Szép elmélet fonákja**; sajtó alá rendezte Botka Ferenc, PIM, 2002
 Tasi József: **Szilánkok. Válogatott cikkek, tanulmányok**; PIM, 2002
 Adyra gondolkodok. 125 vers Ady Endréről; vál. és szerk. Vezér Erzsébet és Maróti István, PIM, 2002
 „Az igaz ember pedig hitből él”. Kerekasztal-beszélgetés a reformációról; szerk. Thuróczy Gergely, PIM, 2002
 Kerényi Ferenc: **„Tanuljátok meg, mi a költő...”**. Petőfi Sándor állandó kiállítás; katalógus; PIM, 2000
 Fábri Anna: **Napfény és holdfény. Jókai világai**; katalógus; PIM, 2000
 A forradalom után. Vereség vagy győzelem?; tanulmánykötet; szerk. Cséve Anna, PIM, 2001
 Fráter Zoltán: **„Nincsenek itt már farsangi hajnalok”**. Ady és Csinszka pesti lakása; katalógus; PIM, 2001
 E. Csorba Csilla–Kalla Zsuzsa: **Gyümölcsfák, rózsák, regények. Jókai Mór és a Sváb-hegy**; katalógus; PIM, 2001
 Devecseriné Huszár Klára: **Imátlan ima. Kortársak Devecseri Gábor emlékére**; szerk. Maróti István, PIM, 2001
 Ment-e a könyvek által a világ elébb? 26 vers Vörösmarty Mihály születésének 200. évfordulóján; szerk. Kovács Ida, PIM, 2001
 Nagy Csaba: **Szerb Antal bibliográfia**; PIM, 2001
 Szerb Antal válogatott levelei; szerk. Nagy Csaba, PIM, 2001
 Az irodalom ünnepei. Kultusztörténeti tanulmányok; szerk. Kalla Zsuzsa, PIM, 2000
 A magyar emigráns irodalom lexikona; szerk. Nagy Csaba, Argumentum Kiadó–PIM, 2000
 A Petőfi Irodalmi Múzeum évtizedei. Dokumentumok, írások, vallomások; szerk. Botka Ferenc, PIM, 2000

Idegen nyelvű kiadványok:

- Once I lived, I, Sándor Márai. Patterns from a globetrotting Hungarian's life**; katalógus; írta és a kiállítást rendezte Mészáros Tibor, fordította Thomas Escrib, Londoni Magyar Kulturális Intézet, 2004
A guide to the Museum of Literature Petőfi; szerk. Cséve Anna–E. Csorba Csilla–Ratzky Rita, PIM, 2004
Literaturmuseum Petőfi. Ein kurzer Überblick; szerk. Cséve Anna–E. Csorba Csilla–Ratzky Rita, PIM, 2004

KIÁLLÍTÁSOK

„Tanuljátok meg, mi a költő...”
 Állandó Petőfi Sándor-kiállítás

Napfény és holdfény
 Jókai világai
 (2005. március 31-ig)

Kalácsa 35
 Kamarakiállítás az együttes tiszteletére
 (2005. január 31-ig)

Időutazás
 Az olasz–magyar irodalom és művészet találkozásainak évszázadai
 (2005. február 8-ig)

Nyárdélutáni Hold Rómában
 Versek és G1 fotói Itáliáról
 (2005. február 8-ig)

„Áldott szép Julia”
 Kiállítás Balassi Bálint születésének ötödfélszázadik évfordulóján
 (2005. február 14-ig)

Írók – olvasók
 Molnár Edit fotóművész kiállítása
 (2005. január 31-ig)

Életem regénye
 Móricz Zsigmond-életműtárlat az író születésének 125. évfordulóján
 (2005. augusztus 31-ig)

„Ahogy lehet”
 Reményik Sándor-émlékkiállítás
 (2004. december 17-től)

Ady-oltár
 Melocco Miklós szoborkompozíciója, 1977